

Vilma Hyttinen

EIKÖ MISTÄÄN SAA ENÄÄ LOUKKAANTUA?

Analyysi epämukavista tunteista huumorin ympärillä

TIIVISTELMÄ

Vilma Hyttinen: Eikö mistään saa enää loukkaantua? Analyysi epämukavista tunteista huumorin ympärillä.
Pro Gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma, sosiologia
Toukokuu 2023

Tutkielmassa analysoidaan puhetta huumorista loukkaantumisesta sekä muista epämukavista tunteista huumorin ympärillä. Aineistona on 8 Ylellä julkaistua radio- ja tv-ohjelmaa ja podcastia, joissa keskustellaan huumorin rajoista ja huumorista loukkaantumisesta. Työn lähtökohtana on, että epämukaviin tunteisiin keskittyminen auttaa paljastamaan jotain aiemmin piiloon jäänyttä ja hahmottamaan yhteiskunnallisia rakenteita huumorin taustalla. Tutkielmassa keskitytäänkin huumorin ja tunteiden yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen ja poliittisuuteen.

Teoreettisena taustana on kriittisen huumorin teoria ja affektiteoria, ja analyysimenetelmänä diskurssianalyysi. Näitä tukevat feministisen metodologian työkalut kuten paikantuneen tiedon teoria ja intersektionaalisuus. Menetelmät ja teoria auttavat pohtimaan aihetta kriittisesti mutta laaja-alaisesti ilman, että tunteisiin tai selityksiin suhtaudutaan deterministisesti.

Tuloksena on, että huumorin positiivisia vaikutuksia korostava puhetapa on hallitseva, mikä hankaloittaa epämukavista tunteista puhumista. Huumori luo yhteneväisyyttä ja yhteenkuuluvuutta, mikä on myös käänttöpuoli: epämukavien tunteiden esiin tuomisen katsotaan rikkovan tätä ”mukavaa ilmapiiriä”. Loukkaantumista ja muita hankalia tunteita voidaan yrittää piilottaa tai vähätellä.

Epämukavat tunteet voivat auttaa paikantamaan epäkohtia, kuten epätasa-arvoa tai yhteenkuuluvuuden tunteen rikkoutumista. Puheenvuoroissa näkyy myös toisin tekemisen mahdollisuuksia: diskurssissa on havaittavissa myös huumorin herättämien tunteiden kirjon arvostamista ja huumorin yhteiskunnallisen merkityksen arviointia laajempaan kuin vain naurattamaan pyrkivänä asiana.

Avainsanat: huumori, loukkaantuminen, affektit, diskurssianalyysi, intersektionaalisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

1. Johdanto.....	4
2. Teoreettinen tausta.....	6
2.1 Huumori yhteiskunnassa ja kriittinen huumorin teoria.....	6
2.2. Miksi ja mille nauramme? Kolme suurta huumorin teoriaa.....	7
2.3. Affektiivinen huumori ja huumorin herättämät tunteet.....	9
2.3.1. Huumori ja kipu.....	11
3. Huumorin ja tunteiden poliittisuus ja politisointi.....	13
3.1. Huumorin poliittisuus ja politisointi.....	13
3.2. Tunteiden poliittisuus ja politisointi.....	14
3.3. Ajankohtainen tunteiden ja huumorin politisointi.....	15
4. Feministinen metodologia osana diskurssianalyysiä.....	18
4.1. Näkökulma tutkielman poliittisuuteen ja objektiivisuuteen.....	19
5. Aineisto ja analyysimenetelmät.....	21
5.1. Analyysin vaiheet.....	22
6. Diskurssit.....	26
6.1. Diskurssien suhde yhteiskunta-, yhteisö- ja yksilötasoihin.....	27
6.2. Hyvää tekevän huumorin diskurssi.....	28
6.3. Kehittävän huumorin diskurssi.....	30
6.4. Poliittisen toiminnan diskurssi.....	32
6.5. Yhteiskunnallisen aseman ja muutoksen diskurssi.....	35
6.6. Huumorintajun luonnollistamisen diskurssi.....	37
6.7. Tunteiden käsittelyn diskurssi.....	41
6.8. Luottamuksellisen yhteisön diskurssi.....	45
6.8.1. Turhasta loukkaantumisen diskurssi.....	48
6.8.2. Erottavan naurun diskurssi.....	50
7. Johtopäätökset ja pohdinta.....	53
7.1 Vitseistä loukkaantumisen politiikkaa.....	53
7.2. Etäisyyden ottoa ja läheisyyden tunnetta.....	55
7.3. Kohti parempaa huumoria?.....	57
8. Lopuksi.....	59
9. Lähteet.....	60
Liite 1: Aineistona olleet ohjelmat.....	65
Liite 2: Litterointimerkit.....	66

1. JOHDANTO

Huumori voi olla mainio keino keventää tunnelmaa, löytää keskusteltavista asioista uusia puolia ja luoda yhteenkuuluvuuden tunnetta. Vitsailulla on kuitenkin myös varjopuolensa: se voi vahvistaa epätasa-arvoisia rakenteita ja ennakkoluuloja, pilkata ja ulossulkea. Huumori ei pelkästään kommentoi yhteiskunnallisia ilmiöitä ja tapahtumia, vaan myös omalta osaltaan luo ja muokkaa sosiaalista todellisuutta. Huumorin sosiaalista ja yhteiskunnallista merkitystä ei kuitenkaan aina tunnisteta.

Tutkielmani tarkoitus on sijoittaa huumori tähän yhteiskunnalliseen kontekstiinsa analysoimalla, miten huumorin herättämiin epämukaviin tunteisiin suhtaudutaan, ja mitä tämä kertoo meistä ja huumorista. Keskityn erityisesti puheeseen huumorin loukkaavuudesta, koska se on yksi yleisimmistä tavoista sanoittaa omaa tai toisen epämukavaa oloa huumorin äärellä.

Huumorista puhuttaessa sen positiiviset vaikutukset korostuvat usein. Tutkielmani tasapainottaa tätä näkökulmaa kiinnittämällä huomiota nimenomaan usein negatiiviseksi miellettyihin tunteisiin, joista puhun tässä tutkielmassa epämukavina tunteina. Diskurssianalyysin mukaan puhetavoilla on merkitystä siinä, millaiseksi sosiaalinen todellisuus muotoutuu. Aihe on sosiologisesti mielenkiintoinen, koska pyrin paljastamaan yhteiskunnallisesti mielenkiintoisia asioita arkisen esimerkin kautta. Vitsit ja suhtautumisemme vitsillä sanottuihin asioihin kertookin huumorin lisäksi aina jotain laajempaa yhteiskunnastamme.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- **Millaisia käsityksiä huumorin rajoista ja huumorin herättämistä epämukavista tunteista tuotetaan Ylen keskusteluohjelmissa?**
- **Miten huumoria ja (epämukavia) tunteita politisoidaan?**

Aineistona ovat Ylellä vuosina 2018–2021 julkaistuja radio- ja tv-ohjelmia, joissa keskustellaan huumorin rajoista ja loukkaavasta huumorista. Lähestyn aihetta vallan ja yhteiskunnallisen todellisuuden tuottamisen näkökulmasta. Hyödynnän tutkielmassani etenkin feministisen tutkimuksen ja huumorintutkimuksen poikkitieteellistä perinnettä. Huumorin poliittisuuden näkökulmasta pohdin etenkin sitä, kenen määrittelyt painavat eniten siinä, mikä määritellään hauskaksi ja hyväksyttäväksi. Huumoriin liittyvien tunteiden ja tunnevyhtien historiallisia ja yhteiskunnallisia merkityksiä hahmotan affektin käsitteen avulla.

Vaikka lähestyn huumoriaihetta epämukavien tunteiden kautta, en halua redusoida asiatonta huumoria pelkästään ikäviin tunteisiin. Vitsien varjolla voidaan myös näkyvästi häiritä ja syrjiä, mitä ei olisi tarkoituksenmukaista analysoida pelkästään loukkaantumisen kautta. Tutkielmalla on siis rajoitteensa tässä suhteessa. Tutkielmani voi kuitenkin auttaa hahmottamaan yhteiskunnallisia valtasuhteita ja epäkohtia esimerkiksi keskittymällä siihen, miten epämukavuutta politisoidaan.

Nostetaanko epämukavuutta esiin vai pyritäänkö sitä pyyhkimään pois? Kenen tunteilla on väliä, ja kenen tunteita vähätellään?

Kiinnostukseni loukkaavan huumorin keskusteluun lähti sekä oman elämän kokemuksista että mediakeskusteluista loukkaavan huumorin ympärillä. Mielestäni keskustelussa mielenkiintoista on sen moniäänisyys ja erilaiset selonteot, joilla omaa näkökulmaa perustellaan. Keskustelu huumorin rajoista on herkkä aihe. Myös vitseistä loukkaantuminen herättää tunteita (ns. "loukkaantumisesta loukkaantuminen").

Vaikka yhteiskunnallinen keskustelu siitä, millaista huumorin tulisi olla on suhteellisen polarisoitunutta, tutkielman tavoitteena on valottaa, että asia ei ole niin yksioikoinen. Epämukavuus vitsien äärellä on arkista, ja jokainen meistä saattaa tulla vahingossa sanoneeksi tilanteeseen sopimattomia vitsejä ja toisia loukkaavia asioita. Huumorin herättämiä epämukavia tunteita ei kuitenkaan tarvitse pelätä, vaan niiden äärelle voi pysähtyä ja oppia jotain uutta sekä itsestään että toisista. Tutkielmassani olen tehnyt aiheesta systemaattista analyysia, jossa olen ottanut huomioon erilaiset huumorin tulkitsijat, huumorin kontekstin sekä sen, että eri ihmiset näkevät eri asiat hauskoina.

Täysin henkilökohtainen asia huumori ei ole: se liittyy tiiviisti myös ympäröivään yhteiskuntaan ja jaettuihin moraalikäsitteisiin. Yksilön ja yhteiskunnan suhteen pohtiminen on sosiologian ydintä, ja tässä tutkielmassa pyrin analysoimaan tätä jakoa etenkin intersektionaalisuuden käsitteen avulla. Intersektionaalisuus auttaa myös hahmottamaan sitä, että sosiaalisten ryhmien sisällä on eroja siinä, minkälaista etäisyyttä itselle henkilökohtaisiin tai kipeisiin asioihin otetaan. Moninaisuutta huomioiva analyysi on siis välttämätöntä.

Monitasoista analyysiä tukee myös se, että en jaottele ihmisiä binäärisiin lokeroihin, kuten esimerkiksi loukkaavien vitsien kertojiin ja vitseistä loukkaantujiin. Kun pohditaan, että jokaisen taustalla vaikuttavat esimerkiksi sukupuoli, etninen tausta, terveys, luokka-asema ja näiden risteävät erot sekä otetaan huomioon huumorin konteksti, sosiaalinen tilanne ja sosiaaliset suhteet voidaan hahmottaa, että vitsien maailma on täynnä monenlaisia tapoja katsoa maailmaa. Siten myös tapa kertoa ja tulkita vitsejä on hyvin monitasoinen.

Huumorista on vaikeaa keskustella niin, että etenkin huumoriin liittyvät hankalat tunteet tulevat nähdyiksi. Monesti sanotaan, että vitseissä ei saisi olla mitään pyhää. Mutta nähdäänkö itse vitsit ja niiden aiheuttama "mukava" ilmapiiri pyhänä? Aiheesta tarvitaan tutkimustietoa paremman ymmärryksen, keskustelun ja tunnereaktioiden tulkitsemisen tueksi. Täten sekä omia että toisten puhetapoja olisi helpompaa tarkastella kriittisesti ja uskaltaa pysähtyä epämukavien tunteiden äärelle. Tämä helpottaisi myös palautteen antamista ja vastaanottamista, ja keskustelua huumorista ylipäänsä.

2. TEOREETTINEN TAUSTA

Huumorintutkimus on poikkitieteellinen ala, joka juontaa juurensa aina antiikin ajan filosofien pohdintoihin asti. Sosiologian alalta huumorista löytyy enimmäkseen tieteellisiä artikkeleita. Kokonaisen teoksen muodossa on tutkittu mm. huumorintajua hyödyntäen bourdieulaista maun ja luokan teoriaa (Kuipers 2015). Suomessa sosiologista huumorintutkimusta löytyy artikkelien ja opinnäytetöiden muodossa (Esim. Aro ja Sarpavaara 2007, Puhakka 2007). Myös nauru on ollut sosiologinen mielenkiinnon kohde (esim. Sakari 2021, Sotkasiira & Ryyänen 2022).

Tutkielmassani hyödynnän etenkin kriittisiä ja feministisiä teorioita. Niitä yhdistävänä tekijänä on huomion kohdistaminen valtasuhteisiin sekä pyrkimys paljastaa normit ravistelemalla status quota. Lähtökohtanani ovat olleet Michael Billigin kriittinen huumorin teoria ja Sara Ahmedin affektiteoria. Billigin näkökulmasta meidän suhtautumisemme huumoriin on liian ruusuinen: huumori ei hänen mukaansa tuota pelkästään hyvää, vaan ylläpitää sosiaalisia normeja määrittelemällä, kenelle ja mille nauramme (Billig 2005, 13; 212-214). Affektiteoriaa taas hyödynnän kiinnittämällä huomiota aiemmin piilotettuihin tunteisiin: siten voidaan paljastaa jotain, mikä on ennen jäänyt huomaamatta (Ahmed 2018, 263-265). Käytän affektiteoriaa tukemaan kriittisen huumorin teoriaa kiinnittämällä huomiota nimenomaan huumoriin liitettyihin hankaliin tunteisiin, ja valottamalla niiden vaikutusta tilanteessa. Billig hyödyntää näkökulmassaan myös kolmea isoa huumorin teoriaa, joilla tarkastellaan huumorin toimintamekanismeja. Kolme huumorin teoriaa havainnollistavat myös sen, että epätasa-arvo ja epämukavuus ovat itse asiassa sisäänrakennettuna huumoriin (ks. esim. Billig 2005). Epämukavuutta on siis syytä tutkia.

Affektiteoria on vaikuttanut myös tutkimuksen metodologisiin lähtökohtiin, mistä kerron lisää metodologialuvussa. Olen pyrkinyt siihen, että lähteideni kirjoittajakaarti olisi mahdollisimman moninainen: tutkijat ovat eri sukupuolisia, eri maista ja eri tieteenaloilta. Tutkimusta on myös eri vähemmistöpositioista. Olen kiinnittänyt huomiota myös siihen, että mukana on erityisesti suomalaista tutkimusta, jotta pystyn asettamaan havaintoni paremmin Suomen kontekstiin.

Tässä luvussa esittelen aluksi huumorin tutkimusta ja huumorin yhteiskunnallista roolia, minkä jälkeen keskityn affektiteoriaan ja tunteiden yhteiskunnallisiin ulottuvuuksiin. Lopulta vedän tätä kaikkea yhteen ja liitän aiheen vieläkin tiiviimmin tutkielmani aiheeseen pohtimalla huumorin ja tunteiden poliittisuutta luvussa 3.

2.1 Huumori yhteiskunnassa ja kriittinen huumorin teoria

Sosiaalipsykologi Michael Billig kehittää teoksessaan *Laughter and Ridicule — Towards a Social Critique of Laughter* (2005) kriittistä huumorin teoriaa. Hän problematisoi sitä, että huumori nähdään yhteiskunnassamme

kyseenalaistamattoman positiivisena asiana: näkemystä sävyttävät positiivinen psykologia ja ideologinen positivismi (Billig 2005, 13; 212-214). Jotta ymmärtäisimme, mitä huumori kertoo yhteiskunnastamme, meidän tulee ymmärtää myös vakavuus huumorin takana (em., 2-4). Billigin näkökulma on lähtöisin 1930-luvun frankfurtilaisesta koulukunnasta, jonka mukaan kriittisen tutkimuksen tulee kyseenalaistaa normatiiviset oletukset yleisesti hyvänä pidetyistä asioista. Näin päästään näkemään, mitä niiden takaa löytyy (em., 1-2). Billigin mukaan huumori ja toisille nauraminen ylläpitää sosiaalisia normeja määrittelemällä pilkan teon kautta, mikä on hyväksyttävää toimintaa ja mikä ei (em., 212-214). Teoria siis antaa hyvät valmiudet tarkastella huumorin sosiaalisia ja yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Myös yhteiskuntafilosofi Jarno Hietalahdella on samankaltainen lähestymistapa aiheeseen. Hän suhtautuu kriittisesti siihen, että huumori ja nauru olisi aina hyvästä liittäen filosofista pohdintaan ihmisyydestä ja inhimillisyydestä hyvän huumorin analyysiin. Hietalahden mukaan käsityksemme siitä mikä on hauskaa muotoutuu sosiaalisesti, jolloin se usein osallistuu vallitsevien normien ja maailmankuvan vahvistamiseen. Oikeasti yhteiskunnallisesti kriittisen huumorin tulisi Hietalahden mukaan haastaa paitsi käsitystä vitsin kohteesta, myös käsitystä siitä, mikä on hauskaa. (Hietalahti 2017, Hietalahti 2018.)

Journalisti ja huumorintutkija Janne Zareff pohtii teoksessaan *Kuinka vallalle nauretaan* (2020) poliittista satiiria suomalaisen tv-satiirin näkökulmasta. Kirjassa Zareff analysoi satiirin, politiikan ja yhteiskunnallisen vallan dynamiikkaa. Hän nostaa esille, että satiiri ei pelkästään kommentoi vallankäyttöä, vaan myös käyttää valtaa siinä, mistä aiheista vitsaillaan ja mistä tulokulmasta. (Zareff 2020.) Koska tutkielmani keskittyy media-aineistojen analyysiin, ymmärrys median ja huumorin suhteesta on myös paikallaan: tämä auttaa asettamaan diskurssit kontekstiinsa televisioon ja radioon.

2.2. Miksi ja mille nauramme? Kolme suurta huumorin teoriaa

Ei voi analysoida huumorin aiheuttamia tunteita puhumatta naurusta. Naurun tutkimus toimiikin siltana affektiteoriaan: kun hahmottaa sitä, miten huumori toimii, pääsee pureutumaan kiinni myös siihen, miten epämukavuus rakentuu tilanteessa. On myös otettava huomioon, että nauru ei aina kerro vitsin hauskuudesta, vaan myös naurureaktio voi ilmentää epämukavia tunteita, mutta tätä pohdimme lisää myöhemmin.

Jaotteluita huumorin toimintamekanismeista ja teorioista on useita. Mm. Billig (2005) ja Hietalahti (2018) käyttävät teoksissaan analyttisinä työkaluina kolmea tunnettua huumorin teoriaa: hobbesilaiseen ajatteluun pohjautuvaa ylemmyysteoriaa, freudilaista huojennusteoriaa, ja Schopenhauerin kehrittelemää inkongruenssiteoriaa. Sillä sosiologinen huumorintutkimus on hieman hajanaista ja tuntuu lukemieni teosten perusteella jäävän välillä hieman irralleen tästä huumorintutkimuksen perinteestä, pyrin sitomaan näkökulmani tiiviimmin kiinni

huumorintutkimuksen alaan käyttämällä näitä kolmea huumorin teoriaa pohdinnan tukena.

Billig huomauttaa, että huumorin teoriat ovat rakentuneet kontekstissa aikansa poliittisiin ja filosofisiin keskusteluihin (Billig 2005, 214). Sama koskee kaikkea tutkimusta: vaikka niitä voi hyödyntää, on ajallisen ja paikallisen kontekstin vaikutus syytä huomioida. Kontekstin huomiointi huumoria tutkittaessa onkin erityisen tärkeää, koska huumorin merkitykset ovat monitulkintaisina asioina hyvin riippuvaisia kontekstista.

Huumorin teorioiden tuntemus on tärkeää, sillä ne auttavat käsittämään, minkälaisella kentällä tutkimuksessa toimitaan —miten huumori ja sen vallankäyttö voivat toimia. Etenkin, kun puhutaan marginalisoiduista ryhmistä, on tärkeää huomata, että suuret teoriat perustuvat enemmän tai vähemmän kaikelle erilaisuudelle ja kummallisuudelle nauramiselle, jopa toisen vähättelylle. Sosiologisesta näkökulmasta voisi sanoa, että eriarvoisuuden luominen on sisäänrakennettua huvittavuuteen. Jako ei kuitenkaan ole täysin dikotominen.

Ylemmyysteoria perustuu Thomas Hobbesin ajatukseen siitä, että huumori asettaa kuulijan vitsin kohteen yläpuolelle (Hietalahti 2018, 38-39). Ylemmyysteorian mukaan nauru saattaa kohdistua siis esimerkiksi toisen virheisiin (em., 41.) Teoriaan onkin viitattu myös alentamisteorian (Billig 2005, 39). Hobbesin ihmiskuva on suhteellisen negatiivinen ja myös näkemys huumorista synkkä. Hän näkee kaikenlaisen vapaan tunteiden ilmaisun, myös naurun, uhkana yhteiskuntajärjestykselle (em., 214).

Huojennusteoria taas perustuu freudilaiseen ajatteluun. Sen mukaan nauru on vapauttavaa, sillä vitsin avulla voi haastaa moraalisia vaatimuksia ja vapautua niistä (Hietalahti 2018, 47-48). Käsitys näyttää naurun asiana, joka voi paljastaa ja yllättää myös ihmisen itsensä (em., 57-58). Freudilaista käsitystä voi haastaa siitä näkökulmasta, mistä huumorilla haetaan vapautusta —onko moraalittomuus tosiaan automaattisen hyvä ja vapauttava asia (ks. esim. Hietalahti, Hirvonen, Toivonen, Vaaja 2016).

Inkongruenssiteoria taas pohjaa siihen, että yhteiskunta perustuu säännönmukaisuuksille, joiden rikkominen huvittaa (Hietalahti 2018, 49-50). Huumori voi siis olla keino käsitellä mieletöntä ja hallitsemattomissa olevaa maailmaa (Hietalahti 2018, 55). Billigin mukaan tässä teoriassa näkyy sen yläluokkaisuus mm. siinä, minkälaiset asiat määritellään kummallisiksi ja poikkeaviksi —ja sitä kautta myös naurettaviksi (Billig 2005, 214).

Huumorin teoriat pyrkivät käsittelemään sitä, miksi me nauramme (Glenn 2003, 19-22). Naurua tutkineen mediatutkija Philip Glennin mukaan nauru voi kuitenkin johtua myös ei-humoristisista syistä, kuten esimerkiksi ikävästä tunteesta vapautuminen tai hermostuneisuus. Glennin näkökulma nauruun on sosiaalinen:

nauru ei ole reaktio ärsyккеeseen, vaan se on osa kommunikaatiota ja sosiaalista vuorovaikutusta, jota tuotetaan yhdessä muiden kanssa (em., 23-25). Sekä nauru että valinta siitä, että ei naura, on osa vuorovaikutusta (em., 168). Glennin mukaan “miksi me nauramme?” sijaan meidän tulisikin kysyä “mitä me teemme, kun nauramme?” (em., 33). Tämä sosiaalisen todellisuuden tuottamiseen keskittyvä lähtökohta kuvaa tutkielmaani hyvin.

Huumoria analysoidessa sosiaalinen tilanne on otettava huomioon. Tätä pyrin tarkastelemaan syvällisemmin tunteisiin ja tunteiden dynamiikkaan keskittymällä. Tunteiden vaikutuksien jäsentämisessä affektiteoria on paikallaan.

2.3. Affektiivinen huumori ja huumorin herättämät tunteet

Feministisestä teoriaperinteestä ammentava affektiteoria auttaa hahmottamaan, miten huumorin herättämien tunteiden yhteiskunnallista vaikutusta voi analysoida. Affektiteoria kietoutuu yhteen myös metodologian kanssa, jossa intersektionaalisuuden käsite auttaa suuntaamaan analyysiä siten, että otan huomioon myös erilaisten yhteiskunnallisten asemoitumisien vaikutuksen.

Tunteet käsitetään usein yksilöpsykologisesta näkökulmasta, jossa yksilön tunteet vaikuttavat ympäristöön, tai joukkopsykologisesta näkökulmasta, jossa ympäristö vaikuttaa yksilöön. Sara Ahmedin mukaan tunteilla on kuitenkin näitä laajempi vaikutus. Affektiivinen näkökulma esittää tunteet yhteiskunnallisina ja historiallisina kerrostumina, jotka muokkaavat koko sosiaalista järjestäytymistä. Affektiteoriassa tärkeässä osassa ovat tunteiden jättämät “painaumat”, eli pysyvät vaikutukset ihmisten kehoihin ja ympäristöön. (Ahmed 2018, 19-25.) Hyvänä esimerkkinä affektista on jollakin tapaa normin vastaisten ihmisten syrjintä, joka voi vaikuttaa jopa sukupolvesta toiseen.

Affektiteorian näkökulmasta tunteet eivät ole vain yksi osa ihmisen sosiaalisuutta, vaan koko sosiaalisen elämän läpileikkaava vaikuttaja. Ahmedin mukaan tunteet pitävät historian pinnalla silloinkin, kun sitä ei aktiivisesti ajatella. Piilotettujen tunteiden käsittely mahdollistaa normien ja yhteiskunnan rakenteiden esiin tuomisen ja niiden haastamisen. (Ahmed 2018, 263-265.)

Tunteisiin keskittyminen on relevanttia myös siinä mielessä, että tunteet ja tunteellisuus on perinteisesti nähty järjen vastakohtana. 1800-luvun biopolitiikkaa sukupuolen ja rodun näkökulmasta analysoineen Kyla Schuller mukaan tunteiden valtaan heittäytyminen nähtiin ennen kehittymättömän, villin ihmisen merkkinä. Tunteet (*sentiments*) olivat valkoisten miesten kokemusten määrittelemiä, sillä heidät nähtiinärkevimpinä toimijoina. Ylitsevuotava tunteellisuus (*sentimentality*) taas sijoitettiin naisiin. (Schuller 2018, 56; 60.) Tämä ajatus erilaisten kehojen kyvystä vaikuttaa lujitti paikalleen sekä sukupuoli- että rotuerottelun (em., 41). Tiivistyksenä voisi sanoa, että tunteiden tulkintaa ohjasi miestenärkevät tunteet, ja

naisten liiallinen tunteellisuus. Tämä vaikuttaa ajattelussamme vieläkin: millaiset reaktiot näemme ”ylireagointina” tai tilanteeseen sopimattomina.

Ahmedin mukaan esimerkiksi jakoa tunteellisuuden ja rationaalisuuden välillä ei tulisi tehdä. Tunteisiin sisältyy ajattelua ja ”rationaalisuuteen” tunteita, sekä vaikuttamista että vaikuttamista. (Ahmed 2018, 222.) Huumoriin tämä liittyy siten, että tutkimuskirjallisuudessa huumorintaju liitetään etenkin macho-maskuliinisuuteen: etenkin miehen pitää pystyä ottamaan asiat huumorilla (*take a joke*) ja käsitellä vitsien avulla rankkojakin asioita (Ringblom 2022, 98; Grafer & Das 2020, 157-158). Naisille saattaakin olla helpompi kommentoida asiatonta huumoria, ja viedä asiaa tarvittaessa eteenpäin esimerkiksi työpaikalla (Ringblom 2022, 102-103). Toisaalta etenkin naiset myös tekevät paljon töitä sen eteen, että he eivät loukkaantuisi tai näyttäisi omaa loukkaantumistaan (Grafer & Das 2020, 158-162.).

Valtasuhteet ihmisryhmien välillä määrittelevätkin, mikä menee huumorin rajojen ulkopuolelle ja mikä ei. Dominoivasta ryhmästä on helppo sanoa, että toisen pitäisi vaan pystyä ottamaan asiat huumorilla (Grafer & Das 2020, 154-155; Kuipers 2011, 69). Tunteiden vaatimukset näkyvät siten, että etenkin vähemmistöiltä odotetaan onnellisuuden ilmentämistä. Heidän esiin tuomansa kritiikki sivuutetaan helposti nojaten ”liialliseen tunteellisuuteen”. (Ahmed 2020, Habel 2018.)

Arlie Hochschild onkin kehittänyt tunneyön käsitteitä (*emotion work* ja *emotional labour*), jotka kuvaavat omien tunteiden ja käyttäytymisen säätelyä osana tunteiden sosiaalisten sääntöjen (*feeling rules*) noudattamista (Hochschild 2012). Schullerin selitys tunteiden vaatimusten taustoista keskusteleekin sujuvasti näiden teorioiden kanssa ja havainnollistaa, miten pitkät historialliset juuret tunteiden kontrolloinnilla onkaan.

Affekteja paikan ja ilmapiirin näkökulmasta tarkastelleet Mikkel Bille ja Kristen Simonsen pohtivat, että affektit eivät vain toimi ihmisten välillä, osana ihmisten suhdetta toisiinsa. Ne ovat ihmisten suhde toisiinsa. Affektit ovat osa jatkuvaa ”virittäytymistä tunnelmaan”. (Bille & Simonsen 2021, 296.) Huumorin tarkastelu affektien näkökulmasta siis käy hyvin paljon järkeen: myös huumoria kuvataan usein ”toisen tasolle virittäytymisenä” ja ihmisiä yhdistävänä tekijänä —ja etenkin ihmisiä liikuttavana tekijänä. Affektin käsitteellä voikin esimerkiksi hahmottaa tunnevyöhykkeitä, jotka liittyvät esimerkiksi vaikeita aiheita käsittelevään huumoriin. (Povzanović Frykman 2020, 39-41.)

Väitän, että huumori on toiminnallaan nimenomaan affektiivista, ja huomion kiinnittäminen muuhunkin kuin pelkkään vitsin ”hauskuuteen” on erittäin tärkeää huumoria analysoitaessa. Huumori voi olla syvästi henkilökohtaista, paljastavaa, kipeää —ja mahdollisesti myös huvittavaa. Suhtaudun kriittisesti siihen, että huumoriin voisi olla olemassa ”väärää” reaktioita: minkä näemme normaalina, on sosiaalisesti muotoutunutta. Tunteiden politisoinnin tarkastelu voi kenties paljastaa, kenen tunteet meiltä on jääneet aiemmin huomiotta.

2.3.1. Huumori ja kipu

Huumorista loukkaantumista käsittelevää tutkimusta on olemassa, mutta tämän yhdistämistä affektiteoriaan on hankalampaa löytää. Feministisessä teoriassa on kuitenkin tutkittu paljon kivun ja haavoittuvaisuuden poliittisuutta, ja niitä affektiivisena vaikuttajana. Ahmedin mukaan kipu ei ole yksiselitteistä, eikä sitä saisi redusoida kokemuksen ainoaksi mitaksi, mutta kipua ei tule unohtakaan. Ahmedin mukaan meidän pitäisi lukea kipua, ja yrittää tavoittaa sen avulla, miten haavoittuminen alun perin oli tapahtunut. (Ahmed 2018, 226-227.)

Haavoittuvaisuuden poliittisuutta tutkitaan esim. Anu Koivusen, Katariina Kyrölään ja Ingrid Rybergin toimittamassa teoksessa *The Power of Vulnerability* (2018).

Lähestynkin tässä tutkielmassa epämukavia tunteita nimenomaan näistä näkökulmista.

Huumori voi paitsi aiheuttaa kipua, myös olla keino kivun käsittelyssä ja tunteiden jäsentämisessä. Arkikielessä sanotaan usein, että huumorilla voi "käsitellä vaikeita asioita". Kipua ei tällaisessa kielessä politisoida tai erotella esimerkiksi arkoja aiheita ja hankalia tunteita toisistaan. Tutkimuskirjallisuudessa korostuu paitsi tunnesääntöjen analysointi, myös etenkin häpeän tunteen käsittely huumorin avulla. Tämä näkyy myös aineistossa.

Vitsi tähtää usein häpeän lievittämiseen. Media- ja viestintätieteiden tutkija Asa Bergerin mukaan vitsi voi esim. aiheuttaa myötähäpeää, jonka kautta hävettävälle tapahtumalle on vapauttavaa nauraa, kun tilanteessa ei itse tarvitse hävetä (Berger 1998). Häpeää tutkineella Brené Brownilla (2006) on käsite "*knowing laughter*", tietäväinen nauru, joka kumpuaa siitä, kun tiedostaa omat heikot kohtansa. Nauru helpottaa häpeää (2006, 47). Vitsin hauskuus voi perustua esimerkiksi väärinymmärrykselle, kömmähdykselle tai absurdille käänteelle. Näille asioille nauraminen voi auttaa myös nauramaan itselleen, omille kummallisuuksilleen ja tekemilleen virheille. Nauru voi helpottaa esimerkiksi katumuksen ja häpeän tunteita, kun se auttaa näkemään oman käyttäytymisen normaalina ja inhimillisenä. (Berger 1998, 158-159.) Tämä näkökulma vertautuu hyvin sekä huumorin huojennus- että ylemmyysteorioihin, joissa nauru ikään kuin vapauttaa ja kohottaa itsetuntoa.

Klassinen sosiologinen teoreetikko Émile Durkheim käsittää, että solidaarisuus ja yhteiskunnan koheesio muodostuvat tunteiden muodostaman "liiman" avulla. Thomas Scheffin mukaan tätä tapaa voisi kuvata affektiiviseksi. (Scheff 2000, 84.) Scheff on tutkinut häpeää, koska se on hänen mukaansa perustunteista sosiologisesti mielenkiintoisin: häpeä nimittäin sekä eristää että liittää ihmisiä yhteen. Häpeän kokeminen eristää ja uhkaa ihmisten välistä yhteyttä, mutta tunteen olemassaolon tunnistaminen ja tunnustaminen taas voi vahvistaa sitä. Häpeä on siis yhteydessä sekä solidaarisuuteen että syrjäytyneisyyteen. (Scheff 2000, 96-98.) Loukkaantumisen lisäksi myös häpeän tarkastelu huumoriin liittyen on avainasemassa, koska huumori voi niin ikään vahvistaa tai heikentää sosiaalista yhteyttä.

Myös Bergerin mukaan huumorilla on sosiaalinen tehtävänsä. Interpersoonallisella tasolla se voi keventää rankkoja aiheita ja vähentää vakavuutta, esimerkiksi auttaa käsittelemään sosiaalisten tilanteiden herättämiä vihan tunteita. Bergerin mukaan huumori voi auttaa harhauttamaan huomion ja purkamaan turhautumisen tunteet vitsien kohteisiin turhautumisen varsinaisen kohteen sijaan. (Berger 1998, 160-161.) Huumorin ja tunteiden liepeillä on siis paljon sekä ihmisiä yhdistävää että eristävää ainesta.

3. HUUMORIN JA TUNTEIDEN POLIITTISUUS JA POLITISOINTI

Huumori ja nauru ovat siis osa vuorovaikutusta, yhteiskunnallista kommentointia ja yhteiskunnallisia rakenteita. Tässä luvussa pohdin, miten tunteita ja huumoria politisoidaan, eli miten niitä tuodaan poliittiseen keskusteluun ja miten niillä pyritään vaikuttamaan. Syvennyn tähän mm. sitä kautta, miten huumorilla tuotetaan sosiaalista todellisuutta sillä, mille nauretaan ja kenen tunteisiin keskitytään. Pohdin myös, minkälaista vallankäyttöä politisoimiseen liittyy. Lopussa vedän aihetta yhteen tuoden esiin ajankohtaisia esimerkkejä siitä, miten tämä poliittisuus näkyy ympärillämme.

Politisoiminen tarkoittaa sitä, kun jokin asia tehdään poliittiseksi. Tämä tapahtuu nostamalla asia poliittiseen keskusteluun ja tekemällä se ns. ”pelattavaksi” (Palonen 2003). Tämä voidaan nähdä esimerkiksi sellaisena toimintana, jossa aiemmin normaalisti tai itsestäänselviksi määritellyt asiat nostetaan keskusteluun ja tunnustetaan, että asiat voisi tehdä toisinkin. (Palonen 2003, Meriluoto 2021, 3-5.)

Kulttuurihistorioitsija Anu Korhosen mukaan vitsien tutkiminen ei paljasta sinänsä mitään faktoja yhteiskunnasta sellaisenaan, koska vitsit ovat aina kiinni omassa kontekstissaan, mutta niiden avulla voi hahmottaa ”ajattelun mahdollisuuksia ja rajoja” (Korhonen 2013, 14-15). Poliittisten merkitysten tarkastelu on siis hyvä näkökulma huumorin tutkimiselle, koska se voi avata näitä tapoja ajatella uudella tapaa.

3.1. Huumorin poliittisuus ja politisointi

Zareffin mukaan poliittinen satiiri käyttää valtaa monella tasolla: mistä aiheesta tehdään huumoria, mistä näkökulmasta ja millä tavalla vitsailu tapahtuu (Zareff 2020, 167.) Näiden valintojen kautta huumori voi olla tapa nostaa asioita esiin tai työntää niitä marginaaliin. Huumori voi myös vahvistaa kuulijoiden tunnetta siitä, mitkä asiat ovat tärkeitä, ja sen luoma yhteneväisyyden tunne voi myös mobilisoida, eli motivoida ihmisiä toimimaan näiden asioiden hyväksi (em. 172-176). Huumori ei vain *ole* poliittista, vaan sen avulla voidaan myös *tehdä* politiikkaa.

Huumorin vaikutusta asenteisiimme on tutkittu paljon etenkin syrjivän huumorin kontekstissa. Billig huomauttaa, että huumorin on usein katsottu edustavan inhimillisyyttä, mikä on johtanut aiempaa tutkimusta hieman harhaan. Huumorintajua ei esimerkiksi ole tajuttu liittää autoritääriin ihmisiin. Epäasiallisempaa huumorin on aiemmin katsottu puhuttelevan älyä eikä kertovan siitä, että ihmiset nauttivat kivun tuottamisesta toisille. Vihamielisten vitsien tutkiminen kuitenkin on todistanut toisin. (Billig 2001, 267-268.)

Yhdysvaltalaisen tutkimuksen (Ford, Woodzicka, Triplett, Kochersberger & Holden 2014) mukaan tiettyjä ihmisryhmiä halventavat vitsit voivat vapauttaa kuulijan

tuomaan esille omia syrjiviä mielipiteitä ja ennakkoluuloja näistä ihmisryhmistä (*release of prejudice*). Vitsit tuovat asenteita esille tehokkaammin kuin asiapitoinen, syrjivä puhe. Ford kumppaneineen arvioivat tämän johtuvan siitä, että vitsi voi keventää puheen sisältämää sanomaa, ja auttaa henkilöä itseään näkemään myös itsensä ja omat ennakkoluulonsa paremmassa valossa. Tämä tehoaa vitsaillessa ryhmistä, joihin suhtaudutaan ambivalentisti eli vaihtelevasti: ryhmiä ei nähdä yksiselitteisesti ”hyvinä” tai ”pahoina”. Yleisesti paheksutuista ihmisryhmistä (esim. terroristit) tai arvostetuista (esim. pelastajat) kerrotut vitsit eivät vaikuttaneet ennakkoluuloihin samalla tavalla. (Ford ym. 2014.)

Huumorilla on valtaa sekä tuoda esille että *vaikuttaa* asenteisiimme. Se voi lopulta dehumanisoida ihmisryhmiä eli vaikuttaa kykyymme nähdä tietyn ryhmän edustajat ihmisinä (Billig 2001, Sakki & Castrén 2022, Zareff 2020, 194). Syrjiviä asenteita omaksuneet ihmiset myös tunnistavat vitseistä syrjintää muita heikommin (Zareff 2010, 194).

Fordin ym. (2014) näkemys vitsien vaikutuksesta on verrattavissa sekä ylemmyysteorian että huojennusteorian toimintatapoihin. Vitseillä nostetaan itseä ylös ja pyritään saamaan itselle hyvää fiilistä, ja samalla painetaan muita alas. Tutkimustulos valottaa, miten vitsit käytännössä vaikuttavat moraalitajuumme. John Morrealin mukaan huumori puhuttelee meidän mielikuvitustamme, ei järkeä — ja siten vaikuttaa vahvasti mielikuviimme (Morreal 2005, 72-74). Huumori voi siis todistetusti sekä auttaa tuomaan esille että vahvistaa syrjiviä asenteita.

Ylemmyysteoriaan vedoten huumorilla voidaan pyrkiä ylläpitämään valtarakenteita tai horjuttamaan niitä. Huumoria on käytetty myös vallan vastustamisen muotona ja haastajana jo antiikin ajoista lähtien (ks. esim Zareff 2020, Hietalahti 2018). Huumoriin liittyykin vallankäytön lisäksi vastavallankäyttöä.

Simon Weaverin (2010) mukaan vitsit voivat olla esimerkiksi tärkeä antirasismien keino. Vanhoja käsityksiä haastava huumori voi olla esimerkiksi tarkoituksella stereotypisoivaa, ja pyrkiä vastustamaan stereotyyppioita tuomalla niitä esille ja naurunalaiseksi. (Weaver 2010, 44.) Myös merkityksiä tutkinut Stuart Hall tunnistaa stereotyyppioiden käytön vastahuumorin keinona. Stereotyyppioille nauramisessa voi hyödyntää merkitysten liikkuvuutta, ja pyrkiä kääntämään ne omaksi eduksi yrittämällä kääntää niitä pääläelleen (*reversing the stereotypes*). Tällöin stereotyyppiat otetaan esille niiden välttelyn sijaan. Hallin mukaan merkitysten liikkuvuuden vuoksi tällaisen vitsin onnistuminen ei kuitenkaan ole milloinkaan varmaa. (Hall 2013, 263-267.) Vastaanottajat tulkitsevatkin vitsejä usein vahvistaen omia ennakkoluulojaan (Zareff 2020, 194-198).

3.2. Tunteiden poliittisuus ja politisointi

Myös tunteiden ja tunteellisuuden määrittelyillä tehdään politiikkaa ja yhteiskuntajakoja. Tunteellisuus liitetään usein naiseuteen, heikkouteen ja epärationaalisuuteen, jolloin se toimii toiseuttamisen välineenä. Ahmedin mukaan

nimenomaan tämä myös määrittelee sen, mitä pidetään totena (Ahmed 2018, 222). Tunteiden yhteiskunnallinen valta siis perustuu esimerkiksi tunteiden järjestelmälliseen sivuuttamiseen eli sen määrittelyyn, kenen tunteilla on väliä.

Ahmed huomauttaa, että määrittelemällä toinen osapuoli tunteelliseksi ja epärationaaliseksi ei saavuteta ”totuutta”, vaan piilotetaan tunteen vaikutus sekä omaan että toisen toimintaan. (Ahmed 2018, 222.) Tasa-arvotyötä tutkineet Katri Otonkorpi-Lehtoranta ja Hanna Ylöstalo ovat huomanneet, että kokemusta epätasa-arvoisen kohtelun saamisesta voidaan vähätellä vetoamalla yksilön ominaisuuksiin, kuten liialliseen herkkyyteen. Täten yhteiskunnallisesta ongelmasta vastuu siirtyy yksilön harteille: tapa oikeuttaa ja luonnollistaa valtasuhteiden olemassaolon. (Otonkorpi-Lehtoranta ja Ylöstalo 2015, 233-236.)

Haavoittuvaisuutta poliittisena välineenä tarkastelevat Koivunen, Kyrölä ja Ryberg (2018) muistuttavat, että haavoittuvaisuus voi vahvistaa tekijän toimijuutta ja mobilisoida, mutta vaikutukset voivat olla myös päinvastaiset riippuen siitä, kuka haavoittuvaisuuden määrittelee. Sitä voidaan käyttää myös osoittamaan heikkoutta ja siten vähentämään tai vähätteleämään toisen toimijuutta. (em. 2-5.)

Haavoittuvaisuudesta puhutaan usein marginalisoitujen ryhmien kontekstissa. On kuitenkin otettava huomioon, että syrjintä ei pelkästään ”pahoita mieliä”, vaan on myös elämän ja kuoleman kysymys. Syrjivät rakenteet ovat olemassa myös silloin, kun syrjintä nähdään ”normaalina” ja totuttuna, eli siinäkään mielessä sitä ei kannata sitoa kiinni pelkästään tunteisiin ja haavoittuvaisuuteen. (Koivunen, Kyrölä & Ryberg 2018, 7-8.)

Tunteiden ja huumorin suhteen tarkastelu voi auttaa hahmottamaan, miten tunteet kytkeytyvät yhteiskuntarakenteisiin, mutta myöskin auttaa pohtimaan niiden yleisinhimillisyyttä. Ahmed pohtii feministiksi tulemisen kontekstissa, että tunteet eivät synny itselle henkilökohtaisen asian politisoitumisen aikana. Politisoituminen vain auttaa tulkitsemaan jo olemassa olevia tuntemuksia paremmin. (Ahmed 2018, 223.) Kriittinen analyysi on siis tarpeen, jotta voidaan hahmottaa paremmin, mitä tunteemme kertovat.

Toisaalta on hyvä pitää mielessä, että pelkästään tunteisiin keskittyminen ei kerro kaikkea. Esimerkiksi oikeudenmukaisuutta tai epäoikeudenmukaisuutta ei voi suoraan redusoida siihen, että oikeudenmukaista on se, mikä tuntuu hyvältä, ja epäoikeudenmukaista se, mikä tuntuu pahalta (Ahmed 2018, 252; 256). Tunteiden vaikutukset ovat monimutkaisia etenkin sen takia, ettei niitä usein oteta huomioon. Tästä syystä niiden yhteiskunnallisten merkitysten analysointi onkin erityisen tärkeää.

3.3. Ajankohtainen tunteiden ja huumorin politisointi

Huumorin politisoiminen ja politisoituminen on myös tietysti kytköksissä muihin aikamme ilmiöihin. Uudelle vuosikymmenelle tultaessa vähemmistöjen oikeudet

ovat olleet näkyvästi esillä julkisessa keskustelussa sekä maailmalla että Suomessa. Kevään 2020 aikana Black Lives Matter -liike nosti keskusteluun rasmin monenlaisia muotoja, ja vauhditti keskustelua myös moniperustaisesta syrjinnästä. Kesän 2020 Pride-protestoijat yhdistivät sukupuoli- ja seksuaalitasarvon vaateita antirasismiin, tuoden kampanjointiinsa monenlaiset lähtökohdat huomioivaa näkökulmaa. Suomalaista aktivismia on siis etenkin vuodesta 2020 lähtien värittänyt moniperustaisen syrjinnän hahmottaminen (vähemmistö)aktivistien toisiaan kohtaan osoittaman solidaarisuuden kautta. Tätä toimintaa voidaan hahmottaa myös intersektionaalisuuden käsitteen avulla: aktivismissa ei ajeta vain yhden, tietynlaisen ryhmän oikeuksia, vaan huomioidaan myös risteävät ja päällekkäiset positiot. Intersektionaalisuus-käsitteen juuret ovatkin lähtöisin aktivismista (ks. lisää metodologiaosuudesta).

Huumoria on kommentoitu Suomessa aktiivisesti yhdenvertaisuuden näkökulmasta erityisesti rasismia esiin nostaen. Vuoden 2019 lopulla kansanedustaja Pirkka-Pekka Petelius pyysi 80- ja 90-luvulla tekemiään saamelaisksetsejä anteeksi. Sketsit ovat tehneet paljon hallaa saamelaisyhteisölle vahvistamalla haitallisia stereotyyppioita saamelaisista. (Rasmus 2019.) Turun Perussuomalaisten puheenjohtaja taas sai puoluekokouksessa heittämistään rasisisesta vitsistä varoituksen puolueensa johdolta (Iltalehti 2021). Vitsien avulla saattaisi siis olla mahdollista hahmottaa, missä vallitsevan yhteiskunnallisen tilanteen yleisesti hyväksytyn moraalien ja siten myös huumorin rajat menevät.

Huumoria ja tunteita politisoidaan myös siten, että asiatonta huumoria puolustellaan ahkerasti, ja ns. ”oikeutta loukata” tai shokeerata. Tutuinta retoriikkaa lienee syrjivän puheen puolustelu sananvapaudella. Uuden ajan alun kaskuja tutkineen Anu Korhosen mukaan vanhoissa kaskuissa esimerkiksi rivot puheet korostuvat, mutta ajan käytösoppaissa pohdittiin paljon myös huumorin rajoja ja yleisön huomioon ottamista. Pilkan teko nähtiin alhaisena huumorin tekemisen tapana, ja mahdollisesti loukkaavista vitseistä pidättäytyminen nähtiin yleisesti hyvänä käytöstapana, eikä esimerkiksi sananvapauden rajoittamisena (Korhonen 2013, 28-30). Historianäkökulma havainnollistaa, miten eri tavalla asia on politisoitunut nyky-yhteiskunnassa.

Myös Billig puhuu paljon pilkan tekemisestä huumorin kontekstissa. Hänen mukaansa nimenomaan pilkkaaminen (*ridicule*) täyttää suurimman osan huumorin sosiaalisesta roolista, mikä usein jätetään huomiotta. (Billig 2005, 212-214.) Tulenkin tutkielmassani keskittymään siihen, mitä kaikkia merkityksiä huumori voi saada, kun analysoimme keskustelua huumorin ympärillä syvemmin.

Vitsit ja meemit voivat olla yksi keino käyttää ja normalisoida syrjivää ja loukkaavaa puhetta. Huumoria käytetään tehokkaasti vihapuheen levittämisen keinona esimerkiksi anonyymeillä verkkoalustoilla kuten Ylilaudalla, jossa vaikkapa rasismi saatetaan verhoilla vitsin muotoon (Sakki & Castrén, 2022). Myös valtamediassa on nähtävillä huumorin varjolla tehtyä syrjintää. 2010-luvun näkyvistä hahmoista esimerkiksi Donald Trump on kuuluisa töykeydestään. Hän myös käytti

presidentinvaalikampanjassaan vuonna 2015 tietoisesti kärkkäitä ja syrjiviä retorisia keinoja vakuuttaakseen äänestäjät rehellisyydestään ja pätevydestään (Kokko 2018).

Huumorilla ja tunteilla on siis hyvin paljon kytköksiä yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen ja vaikuttamiseen. Selkeissä syrjintätapauksissa huumorin poliittisuutta on helppoa hahmottaa vallankäytön ja vastavallankäytön näkökulmasta, mutta suurimmassa osassa aineistoni esimerkeistä on enemmän nyansseja. En myöskään usko, että esimerkiksi syrjivää huumoria kannattaisi analysoida vaikkapa vain epämukavuuden aiheuttamisen näkökulmasta, koska se vaikuttaa monella muullakin tavalla.

Tämä tutkielma keskittyykin enemmän tilanteisiin, joissa on usea eri näkökulma ja tunne. Huumorin poliittisuuden ymmärtämisen pohjalle rakennan oman tutkielmani siitä, miten epämukavat tunteet politisoituvat keskustelussa kaikenlaisesta huumorista. Vaikuttavina keinoina niillä on merkitystä arkisessa vuorovaikutuksessa.

4. FEMINISTINEN METODOLOGIA OSANA DISKURSSIANALYYSIÄ

Käyttämäni metodologia perustuu siihen, että sen avulla pyritään sekä pääsemään yleistyksien taakse että tekemään mahdollisimman moniulotteista ja useat muuttujat huomioon ottavaa analyysiä. Feministisen metodologian perinteen mukaan tieto on paikantunutta ja yhteiskunta epätasa-arvoinen. Sekä kriittinen analyysi että kriittinen itsereflektio ovat siis tarpeen tutkimusta tehdessä. (Haraway 1988, Harding 1991.)

Diskurssianalyysissä tutkitaan todellisuuden diskursiivista rakentumista. Se perustuu sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen, jonka mukaan todellisuus rakentuu kielen avulla. Erilaiset tavat puhua, käsittää ja merkityksellistää asioita ovat syntyneet historiallisesti ihmisen toiminnan kautta. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 25-28; 252-253.) Diskurssi on suhteellisen yhdenmukainen merkityssysteemi, jonka havainnollistamien merkitysten lisäksi luomisprosessi ja käyttötavat ovat analyysin kannalta mielenkiintoisia (em., 34-35; 61). Merkitysten rakentumista tarkkailemalla pyritään pääsemään stereotyyppien, itsestäänselvyyksien ja yksinkertaistusten taakse, ja kiinni todellisuuden tuottamisen, muokkaamisen ja uusintamisen prosesseihin (em., 28-29). Koska aiheessani pyrin pääsemään kiinni siihen, mitä keskustelu huumorista kertoo itse aiheesta ja lopulta meidän yhteiskunnastamme, on diskurssianalyysi paras menetelmä sen hahmottamiseen.

Diskurssianalyysi yhdistyy kätevästi feministiseen epistemologiaan eli tietoteoriaan, jonka mukaan tieto on paikantunutta. Donna Haraway käsittää tieteen objektiivisuuden käsityksen muotoutuneen kytköksissä rasistiseen, kapitalistiseen ja miesvaltaiseen yhteiskuntaan. Tämän perusteella syntyneen käsityksen ajatellaan edustavan yleistä kokemusta ilman, että siinä on otettu huomioon tieteen vinoumat ja oman tietämisen rajat. Haraway esittää paikantuneen tiedon käsitettä ohjaamaan sitä, mitä feministinen objektiivisuus on: ihmisten kehoihin ja kokemuksiin kiinnittynyttä tietoa. Se auttaa käsittämään, mitä kustakin positiosta on mahdollista tietää ilman tyhjää lupaus universaalien objektiivisuuden saavuttamisesta. (Haraway 1988, 581-583.) Oman aseman tunnistaminen auttaa tunnistamaan oman tiedon rajat tuomalla esiin mm. omiin etuoikeuksiin kiinnittyvää tietämättömyyttä, jolloin oikeasti todellisuutta mahdollisimman hyvin kuvaavaa, objektiivisuuteen tähtäävää tietoa voitaisiin kehittää (Harding 1991). Näkökulma myös ohjaa kiinnittämään huomion sinne, keiden ääntä ei ole historian saatossa kuultu. Koska marginalisoitu positio tuottaa ja käsitellä tietoa on valtavirrasta poikkeava, voi ajatella, että sieltä käsin voi tuottaa hyvin arvokasta tietoa (Grasswick 2011, xvi).

Paikantuneen tiedon teoriaa jatkaa intersektionaalisuuden käsite, joka on alun perin lähtöisin mustien naisten feministisestä aktivismista. Akateemisessa maailmassa käsitettä on ensimmäisenä käyttänyt oikeustieteen professori Kimberlé Crenshaw

pyrkiessään hahmottaa mustien naisten kohtaamaa syrjintää (Crenshaw 1991). Intersektionaalisuuden käsitettä on sittemmin laajennettu käsittämään Crenshawnin esiin tuomien sukupuolen, rodun ja yhteiskuntaluokan lisäksi myös mm. seksuaalisuus, ikä, toimintakyky, kehon koko ja terveys (esim. Karkulehto, Saresma, Harjunen & Kantola 2012).

Diskurssianalyysissä analysoitavat merkitykset ovat kontekstisidonnaisia, ja niitä voi olla olemassa yhtä aikaa monia kilpailevia (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 25-28). Feministinen metodologia auttaa hahmottamaan diskurssien moninaisuutta, tilanteisuutta ja erilaisten positioiden mahdollisia vaikutuksia. Schullerin mukaan rotu ja sukupuoli- jaot ovat kehittyneet toisiinsa yhteen kietoutuneina. Hänen mukaansa ne lujittavat toinen toisensa paikoilleen eivätkä ole ns. risteäviä muuttujia, kuten intersektionaalisuuden käsite joskus tulkitaan. (Schuller 2018, 17.) Determinististä ja liian yksinkertaistavaa suhtautumista välttääkseni tarkastelenkin tässä opinnäytetyössä eri positioiden yhteisvaikutusta.

4.1. Näkökulma tutkielman poliittisuuteen ja objektiivisuuteen

Sekä diskurssianalyysin että intersektionaalisuuden keskusteluissa painottuvat keskustelut tieteen tarkoituksesta ja poliittisuudesta. Tutkimuksen tehtävänä on tuottaa uutta, merkityksellistä tietoa, ja siten se on myös aina väistämättä poliittista (ks. esim. Haraway 1988 ja Harding 1991). Diskursseja tulkittaessa tarkoituksena ei ole ottaa kantaa siihen, mikä on moraalisesti oikein ja mikä väärin, mutta tutkijan omat määrittelyt negatiivisista ja positiivisista asioista vaikuttavat väistämättä tulkintaan (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 94-97). Pyrin paikkaamaan tätä tarkastelemalla oman näkökulmani rajoitteita etenkin intersektionaalisuuden ja paikantuneen tiedon teorian avulla.

Ruth Breeze (2011) käsittelee artikkelissaan kriittisen diskurssianalyysin kritiikkiä. Breezen mukaan on huomioitava, että myös ”kriittinen näkökulma” on nimensä mukaisesti tietynlainen näkökulma, joka pohjaa frankfurtilaiseen teoriaperinteeseen ja pyrkii kritisoimaan status quota. Breeze pohtii, että vaarana on ohittaa vaikeat epistemologiset kysymykset ottamalla vain tietty kanta asiaan. Jos tutkimuksessa tehdään valintoja avaamatta niitä tarkoin, ei diskurssianalyysi täytä omaa tavoitettaan tarkkanäköisen analyysin tekemisestä. (Breeze 2011, 498-500.) Myöskään feministinen epistemologia ei ole arvovapaata, sillä se kytkeytyy feministiseen aktivismiin: sen juuret ovat naisnäkökulman esiin nostamisessa miesvaltaisella tieteen kentällä. Onkin relevanttia perustella, miten tällaisen näkökulman ottaminen on objektiivisempaa kuin ns. puolueettomuus. (Harding 1991, 106-109.)

Intersektionaalisuuden kompastuskivenä on, että se käsitetään usein koskevan vain marginalisoituja identiteettejä, ja että erilaisten positioiden vaikutuksiin suhtaudutaan deterministisesti jättäen huomiotta toisin tekemiset tai niiden mahdollisuudet (Karkulehto ym. 2012, 17; Staunæs & Søndergaard 2011, 47;49).

Täten analyysissä muotoutunut kuva voi jäädä liian yksioikoiseksi. Ratkaisuksi Karkulehto ja kollegat ovat kehittäneet performatiivista intersektionaalista metodologiaa, jossa huomio kiinnitetään identiteettikategorioiden tuottamiseen ja valta-asetelmien kontekstisidonnaisuuteen. Positioita tai niiden vaikutuksia ei siis oteta annettuina. (Karkulehto ym. 2012, 23-25.) Myös diskurssianalyysi tukee tätä erityisesti pohdinnalla siitä, että erilaiset näkökulmat voivat olla olemassa samaan aikaan (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 32-33).

Olen tutkielmaa tehdessäni tutustunut tarkasti sekä käytettyihin teorioihin että niiden kritiikkiin. Mietin tutkielmaa tehdessäni, miten teoria olisi sovitettavissa aiheeseen sen sijaan, että miettin, miten sovitan aiheen teoriaan. Etenkin kun puhutaan keskustelusta huumorista, pysyviä valtarakenteita on hankalaa paikantaa keskustelusta: voin vain tarkastella, minkälaisia diskursseja eli tapoja puhua aiheesta aineistosta löytyy. Tavoitteenani on tehdä huomioita, jotka palautuvat aina takaisin aineistoon —niin voin perustella tutkivani arkitodellisuudessa nähtävillä olevia ilmiöitä sen sijaan, että tekisin tutkimusta vain tukeakseni omaa käsitystäni ja maailmankuvaani.

Tiedon muodostumisen tarkastelu feministisen epistemologian tuella antaa työkaluja käsitellä piiloon jääneitä puolueellisia asemoitumisia, kuten usein sivuutettua historian mieskeskeisyyttä, joka on myös vaikuttanut siihen, kenen tietoa pidetään legitiiminä (Harding 1991, 106-109; 116-118). Tavoite on siis sanoittaa enemmän auki sellaisia asioita, jotka muuten jäisivät huomiotta, ja jotka ovat historian saatossa jääneet marginaaliseen asemaan. Haraway muistuttaa, että ei ole olemassa sellaista tiedon tuottamisen paikkaa, kuin ”objektiivisuus”: keskiössä tulisikin olla ymmärrys erilaisten merkitysten rakentumisesta ja niiden paikallisuudesta. Hänen mukaansa tietoa voidaan saavuttaa paikallisista, ei universaaliuteen tähtäävistä lähtökohdista. (Haraway 1988, 588-589).

Nähdäkseni feministinen tietoteoria ja käsitys paikantuneen tiedosta voi siis auttaa ottamaan etäisyyttä ja pyrkimään tuottamaan tietoa, joka objektiivisuuden sijaan pyrkii avaamaan taustojaan myös oman asemansa kyseenalaistaen. Jos tietoa vain väitetään neutraaliksi ja objektiiviseksi, sen luojilla on mahdollisuus näyttää oma näkökulmansa objektiivisena (Grasswick 2011, xix). Harawayn mukaan feministinen näkökulma objektiivisuuteen muistuttaa, että emme hallitse maailmaa, voimme vain yrittää käsittää sitä omalla tavallamme (Haraway 1988, 594).

5. AINEISTO JA ANALYYSIMENETELMÄT

Aineistona on kahdeksan Ylellä julkaistua radio- ja tv-ohjelmaa ja podcastia, joissa keskustellaan huumorista, ja jotka käsittelevät jollakin tavoin myös asiatonta huumoria ja huumorista loukkaantumista. Ne on julkaistu vuosien 2018 ja 2020 välillä. Kaikissa muissa ohjelmissa huumori ja sen rajat ovat koko jakson aiheena, yhdessä se on 10 minuutin pätkä koko jaksosta. Koska aineisto on julkista ja Yle Areenan kautta kaikkien saatavilla, sitä voi käyttää tutkimukseen ilman erityistä lupaa (ks. Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 16). On kuitenkin kiinnitettävä huomiota siihen, että henkilöt mielipiteineen saattavat olla niistä tunnistettavissa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeisiin viitaten tutkielma tulee toteuttaa niin, että mahdollinen haitta tutkimuksen kohteille on minimoitu (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 16-17).

Olin ennen graduprosessin aloittamista kuunnellut Vammaiskultin podcast-jaksoa, jossa käsiteltiin hyvää huumoria marginalisoitujen ryhmien näkökulmasta. Pohdin sen avulla, millä hakusanoilla löytäisin lisää metatason keskustelua huumorista. Esimerkiksi ”mille saa nauraa” on kysymys, joka keskusteluissa ja niiden kuvauksissa toistuu, joten ”saa nauraa” oli yksi hyödyllisimpiä hakusanoja. Koitin erilaisia yhdistelmiä sanojen taivutusmuodot huomioiden, esimerkiksi ”louk huumori” (loukkaava huumori) ja ”musta huumori”. Selasin myös yli sata sivua läpi hakusanojen ”huumori” ja ”naura” tuottamia sisältöjä Yle Arkistosta.

Päätin valita aineiston Ylen sisällöistä, koska Yleisradiossa julkaistu sisältö lienee hyvää ajan kuvaa ja kertoo siitä, miten suomalaisessa julkisessa keskustelussa asiaa käsitellään. Yleä pidetään yhtenä Suomen luotettavimmista uutislähteistä (Yle 2022). Siellä käyty keskustelu siis tavoittaa laajan yleisön. Koska huumoriaihe on hyvin tunteita herättävä, nettikeskustelut aiheesta menevät usein asiattomuuksiin. Yle on kuitenkin sitoutunut hyvän journalismin periaatteisiin (Yle 2021). Ajattelin tällaisen radioon ja televisioon sopivan keskustelun, jossa toisia osapuolia kuunnellaan ja kunnioitetaan, olevan hyvä lähtökohta tutkia huumoria ja siihen liitettyjä tunteita.

Alustavan rajauksen tein lukemalla ohjelmien otsikot ja kuvaukset, ja lopullisen valinnan niiden kuuntelemisen jälkeen. Ohjelmien tyylin tuli olla keskusteleva. Keskustelussa tuli olla fokus itse huumorissa, joten jätin pois esimerkiksi koomikkojen elämää käsittelevät haastattelut. Ensimmäiset haut tein alkuvuodesta 2021 ja loput marraskuussa 2021, jolloin rajasin aineistoa uudelleen entistä uusimpiin julkaisuihin. Numeroitu lista analysoimistani ohjelmista löytyy liitteenä tutkielman lopusta.

Keskusteluissa on mukana enimmäkseen huumorin tekijöitä, kuten stand-up koomikoita ja komediavideoiden tekijöitä, mutta myös esimerkiksi muutamia kulttuurialan ammattilaisia, aktivisteja ja tutkijoita. Myös juontajat osallistuvat keskusteluun joka ohjelmassa. Monet aineiston henkilöistä sanoittavat itse

kuuluvansa johonkin (marginalisoituun) ryhmään, ja myös itse hahmottavat omaa suhtautumistaan aiheisiin oman asemansa kautta. Videomuotoisista aineistosta olisi ollut mahdollista tehdä tulkintoja puhujien asemoitumisista rodullistetuissa suhteissa, mutta pyrin olemaan tekemättä johtopäätöksiä omien olettamusteni perusteella. Karkulehdon ja kollegoiden performatiivista intersektionaalista otetta mukaillen kiinnitän huomiota siihen, miten keskustelijat itse tuottavat identiteettikategorioita ja positioita keskustelussa sen sijaan, että ottaisin heidän yhteiskunnalliset asemoitumisensa annettuina. Kiinnitän myös huomiota siihen, että yhteiskunnalliset asemat ovat kontekstisidonnaisia, ja valta-asemat syntyvät ja muuttuvat jatkuvasti. (Karkulehto ym. 2012, 23-25.) Analysoin aineistosta siis vain niitä positioita, joita keskustelijat sanoittavat itse ääneen.

On tutkimusetiikan kannalta tärkeää ottaa huomioon, miten käsittelen marginalisoituja ryhmiä, ja millainen vaikutus tutkimuksella saattaa olla kyseisiin ryhmiin. Minun on pidettävä mielessä, että keskustelijoilla on aiheeseen erilaisia tunnesiteitä kuin itselläni, eikä sitä kaikkea sanoiteta ääneen. Vaikka tarkoituksena on pohtia aihetta analyttisesta, monipuolisesta ja kriittisestä näkökulmasta, on kiinnitettävä huomiota siihen, että en vähäksy tai trivialisoi syrjinnän kokemuksia. Myös marginalisoitujen ryhmien erityislaatuisuus on otettava huomioon: esim. kun vähemmistöjen asiat ovat mediassa pinnalla, vihapuheen määrä vähemmistöjen edustajia kohtaan voi kasvaa. Toisaalta aiheen sanoittaminen voi myös olla emansipatorista, kun se mahdollistaa yhteiskunnan (syrjivien) rakenteiden esiin tuomisen.

Tutkielman kannalta haasteellista on, että keskusteluissa puhutaan ristiin eri huumorin muodoista, kuten tilannehumorista ja stand-up komediasta. Huumoria on vaikeaa, ellei mahdotonta tulkita ilman kontekstia. Otan analyysissä huomioon, määritelläänkö puheessa huumorin kontekstia vai ei.

Alkuperäinen tutkimuskysymykseni liittyi nimenomaan huumorin rajojen määrittelyyn, ja hypoteesini oli, että useimmiten loukkaaviksi ja epäasiallisiksi määritellään vitsit, jotka vahvistavat vitsin kohdetta yksinkertaistavia, negatiiviseksi miellettyjä stereotypioita. Konteksti vaikuttaa, ja vaikutelma saattaa vahvistua, jos vitsin kertoja tai suuri osa yleisöstä ei itse kuulu vitsin kohteena olevaan ryhmään. Vitsit saatetaan nähdä paitsi loukkaavina, myös huonoina, sillä ne paljastavat, että vitsin kertoja ei tiedä aiheesta kovinkaan paljoa. Vitsit myös koettelevat yleistä moraalitajua, mutta ei tavalla, jolla se nähtäisiin asenteita ja ajattelua ravistelevana, vaan sellaisena, joka makaaberiudessaan ei enää olekaan hauskaa, vaan julmaa. (ks. esim. Billig 2005, Hietalahti 2017.)

5.1. Analyysin vaiheet

Tein analyysiä monessa vaiheessa käyden läpi aineistoa useaan kertaan, ja rakentaen koko ajan hieman erilaisia tapoja jäsentää sitä. Vaikka diskurssianalyysi ei anna tähän suoraan keinoja, on erilainen kategorisointi ja aineiston tietynlainen määrällistäminen hyvä keino kokonaisuuden parempaan hahmottamiseen. Itse tein

tämän aluksi paperisen miellekartan avulla, koska siten pystyin hahmottamaan kokonaisuuden ja eri kategorioiden suhteet paremmin kuin esimerkiksi ruudukkomuotoisessa excel-taulukossa. Tämän jälkeen järjestelin aineistolainauksia teemoittain Word-dokumentteihin esimerkiksi puheenaiheen, mainittujen tunteiden tai alustavien diskurssien mukaan.

Aineistoa läpi kuunnellessani rakensin paperista miellekarttaa pohtien, miten aineistossa lähestytään loukkaantumisen tunnetta. Miellekartta oli osin jäsentymätöntä pohdintaa siitä, mitä aineistossa ylipäänsä tulee ilmi, mutta siihen kerätyt aineet loivat hyvän pohjan syvällisemmän analyysin tekemiselle. Olin aineistoa läpi kuunnellessani huomannut, että huumorin loukkaavuudesta keskusteltaessa keskustellaan myös etenkin huumorin merkityksestä (sekä yksilö- että yhteiskuntatasolla), huumorimausta (mikä on hyvää ja mikä huonoa huumoria), sekä siitä, mistä saa vitsailla. Kokosin miellekarttaan myös pohdintaa huumorin yleisöstä, kontekstista sekä siitä, miten huumorin rajoista neuvotellaan.

Litteroin jotkut aineistona olleet jaksot kokonaan ja toiset melkein kokonaan, niin että jätin litteroimatta vain keskustelua, joka ei liittynyt huumoriin tai huumorista loukkaantumiseen. Litteroitua tekstiä kertyi yhteensä 96 sivua. Diskurssit-luvun aineistoesimerkeissä näkyvät litterointimerkit on selitetty auki liitteessä 2, joka löytyy tutkielman lopusta.

Analysoimani keskustelut ovat kokonaisuudessaan tärkeitä sen hahmottamiseksi, miten huumorin rajoja määritellään ja miten epä mukaviin tunteisiin suhtaudutaan, koska keskustelut antavat tärkeää tietoa keskustelijoiden suhteesta huumoriin ylipäänsä. Diskurssit ovat syntyneet siis suuremman kokonaisuuden kuin pelkästään loukkaavuutta käsittelevän puheen pohjalta. Kuljetan loukkaantumisen teemaa kuitenkin keskiössä, sillä näen, että se on väline, jonka kautta voi päästä käsiksi huumorin paljastamiin, sosiologisesti mielenkiintoisiin yhteiskuntarakenteisiin. Affektiteorian ja feministisen epistemologian avulla hahmotan, että yksilöiden sanoittamat tunteet eivät ole merkityksettömiä, vaan portteja paljastaa laajempia yhteiskuntarakenteita.

Hahmotan paikantuneen tiedon teorian ja intersektionaalisuuden näkökulmasta erilaisten positioiden tuottamista aineistossa. Olen huomioinut keskustelusta esimerkiksi selityksiä siitä, miten keskustelijat asemoivat itsensä suhteessa muihin ja yhteiskuntaan. Katson, että positioitumisesta kertovaa puhetta on esimerkiksi oman taustan määrittely, mutta myös pohdinta vaikkapa kaveriporukan ryhmädynamiikasta.

Paikantuneen tiedon luomisessa Haraway nostaa esiin yksilön position sijaan kollektiivisen subjektiposition, jossa toisiaan täydentävät äänet luovat yhdessä näkökulman, jota voi sanoa paikantuneeksi tiedoksi (Haraway 1988, 590). Sillä ihmisillä on useita eri asemoitumisia ja aineisto on suhteellisen pieni, aineisto ei anna mahdollisuutta määritellä vaikkapa jollekin tietynlaiselle ihmisryhmälle

tyypillistä puhetta (eikä tämä olisi välttämättä edes tarkoituksenmukaista). Paikantuneen tiedon teoria kuitenkin auttaa pitämään mielessä, että vaikka eri keskustelijoiden puheenvuoroja tarkastelisikin alussa yksittäisinä osina, tärkeintä on niiden kiinnittyminen toisiinsa. He luovat yhdessä diskurssia, jota pyrin keskustelusta analysoimaan.

Minun on pidettävä mielessä myös, että kaikissa keskusteluissa ei suoraan kysytä omasta positioitumisesta, joten monelta jää varmasti sanoittamatta auki asioita, joita he olisivat tuoneet esille esimerkiksi aiheeseen tarkemmin keskittyvässä, yksityisessä haastattelussa. Tässä suhteessa paikantumisia on siis haastavaa analysoida aineistosta.

Paikantuneen tiedon teorian perusteella näen positiot sekä huumorin mahdollistajana että sen rajoitteena. Olen myös hyödyntänyt sosiologiassa yleistä yksilö-yhteisö-yhteiskunta -jakoa. Tämä on auttanut mm. sen hahmottamiseen, että sisäpiirivitsit voivat rajoittua niin yksilötasolle (tietty kaveri), yhteisötasolle (perheen kanssa vitsaillaan eri asioista kuin kaveriporukoiden) kuin myös yhteiskuntatasolle (vähemmistöryhmän sisäpiirivitsit). Myös lopullisten diskurssien määrittelyssä yksilö-yhteisö-yhteiskunta -jakoa on auttanut minua pohtimaan, mihin tasoon diskurssissa keskitytään eniten.

Huumorin kontekstia olen pohtinut hahmottamalla huumoria aikakauden ja julkisen ja yksityisen tilan vaikutuksen kautta. Argumentteja analysoidessa on kiinnitettävä huomiota siihen, mitä niillä pyritään tekemään kyseisessä kontekstissa, ja mihin keskusteluun ne kiinnittyvät (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 339). Myös puhujan ja yleisön suhde on tärkeä, sillä puheenvuoron vaikuttavuus muodostuu vuorovaikutuksessa (em., 340). Etenkin huumoria käsitellessä konteksti on erityisen tärkeää, sillä myös hauskuus muotoutuu tilannekohtaisesti.

Huumorin rajoista neuvottelua olen tunnistanut hahmottamalla aineistosta erilaisia huumorille määriteltyjä moraalisia sääntöjä ja selityksiä sekä omalle että muiden toiminnalle. Diskurssianalyyseissä faktan konstruointi ja kategorisointi ovat tapoja, joilla neuvottelua käydään ja todellisuutta luodaan. Faktan konstruoinnissa jokin asia esitetään totena, kategorisoinnissa se taas luokitellaan esimerkiksi hyväksi tai pahaksi asiaksi. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 341-342.) Tosiasioiden lisäksi keskusteluissa neuvotellaan usein myös moraalisisista hyveistä (em., 344). Loppujen lopuksi juurikin keskustelijoiden käymä neuvottelu antaa käsityksen siitä, miten hyvää ja huonoa huumoria kontrolloidaan –ja miten tämä liittyy mahdolliseen tunteiden kontrollointiin.

Tein alustavaa analyysiä diskursseista aineiston litteroinnin ollessa vielä kesken. Tällöin hahmotin aineistosta jo esimerkiksi hyvää tekevän huumorin diskurssin. Aloin keräämään aineistosta lainauksia erilliseen tiedostoon, jossa pyrin luokittelemaan niitä eri alustavien diskurssien alle. Myöhemmin jaottelin aineistolainauksia vielä erikseen niissä mainittujen epämuukavien tunteiden mukaan.

Tällaisia olivat esimerkiksi häpeä, suuttuminen ja loukkaantuminen. Hahmotin siis puhetapojen eroja ja yhtäläisyyksiä vertailemalla niitä toisiinsa usean eri jaottelun ja jäsentelyn avulla.

Lopullinen analyysi syntyi yhteistyössä aineiston kokonaiskuvan hahmottamisen, yleisempien aineistossa toistuvien puhetapojen sekä tunnepuheen välillä. Näin sain eroteltua aineistosta sekä keskustelun pääpiirteet että sen yksityiskohdat. Täten pääsin tarkastelemaan tunteita ja huumoria yhteiskunnallisessa kontekstissa.

6. DISKURSSIT

Aineistoni analyysi oli monivaiheinen prosessi, jossa jaottelin aineistoa aina uudelleen ja uudelleen eri asioihin keskittyen. Tämän perusteella olen määritellyt yhdeksän diskurssia, jotka kertovat sekä puhujien suhtautumisesta huumoriin ylipäätään että heidän suhtautumisestaan huumorin herättämiin tunteisiin.

Päälöydökseni on, että huumorin positiivisia merkityksiä ja etuja korostetaan, mutta myös hankalia tunteita sanoitetaan ja niille annetaan tilaa. Huumoriin liitetään valtava kirjo tunteita ja pohdintaa siitä, millainen on huumorin rooli nyky-yhteiskunnassa. Aineistossa korostuukin myös huumorin rajojen jatkuva selittely ja neuvottelu. Keskustelussa sanoitetaan myös suuri määrä erilaisia epämukavia tunteita loukkaantumisen lisäksi, kuten häpeä, suuttuminen, harmitus ja niin edelleen.

Diskurssit ovat yleistyksiä, ikään kuin ideaalityyppejä, jotka eivät välttämättä esiinny ”puhtaana” aineistossa, mutta joiden aineksia on löydettävissä monesta puheenvuorosta. Monesti diskurssit myös limittyvät keskenään jonkun verran. Ensimmäisenä olen määritellyt hegemonisen diskurssin, joka määrittelee kaikkia muita diskursseja enemmän tai vähemmän. Hegemoninen diskurssi tarkoittaa diskurssia, joka näyttäytyy kaikista vahvimpana tai jopa itsestäänselvyytenä (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 80). Hegemonian käsite on siis keskeinen esimerkiksi sosiaalisten normien hahmottamisessa. Tässä aineistossa hegemoninen diskurssi on hyvää tekevän huumorin diskurssi. Huumorin hyvää tekevä luonne vaikuttaa taustalla kaikessa huumorista käytävässä keskustelussa, ja muut diskurssit ovat rakentuneet tukemaan sitä.

Tässä luvussa käsittelen diskursseja hahmottaen, millaista suhtautumista huumoriin ja tunteisiin ne välittävät. Pohdin myös, kenen tunteisiin diskurssissa keskitytään, ja liikutaanko niissä epämukavuutta kohden vai siitä pois päin. Aloitan analyysin yleisellä kuvauksella diskurssien jaottelusta eri tasoihin, jonka jälkeen käyn kunkin diskurssin tunnuspiirteet läpi esimerkkien kanssa.

Huomionarvoista on, että yhdessä puheenvuorossa on usein päällekkäin useampia diskursseja. Aineistoesimerkit ovat siis vain palasia puheenvuoroista, eivätkä anna täydellisen selittävää kuvaa siitä, miten puhuja suhtautuu aiheeseen. Useimpien puhujien puheenvuoroissa näkyvät kaikki diskurssit ainakin joillakin tavoin. Tarkoitukseni ei olekaan selittää, miten yksittäiset puhujat suhtautuvat aiheeseen, vaan millaisia puhetapoja tietynlaiset perustelut esittävät, ja millaisen kokonaisuuden (eli diskurssin) ne yhdessä luovat.

Viittaan aineistoihin numeroilla, joiden selitykset löytyvät tutkielman lopusta. Jotta keskustelijat erottuisivat toisistaan, käytän heidän nimimerkkeinään heidän nimikirjaimiaan.

6.1. Diskurssien suhde yhteiskunta-, yhteisö- ja yksilötasoihin

Diskurssit keskittyvät kukin huumorin yhteiskunnallisen aseman hahmottamiseen, omiin tunteisiin ja sosiaalisiin suhteisiin eri painotuksin. Selkeyden vuoksi olen jakanut diskurssit eri kategorioihin sen perusteella, mitä diskurssissa painotetaan eniten: yhteiskuntatasoa, yhteisötasoa vai yksilötasoa. Yhteiskuntatasolla liikutaan etenkin yhteiskunnallisen aseman ja muutoksen diskurssissa, kehittävän huumorin diskurssissa sekä poliittisen toiminnan diskurssissa. Näissä diskursseissa tyypillistä on analysoida huumorin ja tunteiden yhteiskunnallista asemaa ja vaikutuksia.

Luottamuksen rakentamisen diskurssi ja tämän aladiskurssi etäännyttävän naurun diskurssi taas keskittyvät yhteisötasoon. Diskursseissa keskiössä on yhteisön luominen huumorin avulla, ja tunteet ovat tärkeä keino rakentaa tätä. Yksilötasoon ja etenkin omiin tunteisiin taas keskittyvät huumorintajun luonnollistamisen diskurssi, tunteiden käsittelyn diskurssi sekä luottamuksellisen yhteisön diskurssin toinen aladiskurssi, turhasta loukkaantumisen diskurssi.

Kuvio 1. Diskurssien suhde yhteiskunta-, yhteisö- ja yksilötasoihin.

6.2. Hyvää tekevän huumorin diskurssi

Ensimmäisenä esittelen hegemonisen diskurssin, jossa korostetaan huumorin hyväntahtoista luonnetta. Hyvää tekevän huumorin diskurssissa vitsit nähdään keinoina keventää tunnelmaa ja tuoda onnea ja iloa. Usein myös uskotaan, että ne otetaan rennosti vastaan: keskustelijat korostavat tätä esimerkiksi sanomalla, että vitsit ovat vitsejä, ja niiden tarkoitus on naurattaa (aineistot 2 ja 8).

Tämä diskurssi toimii pohjana ja ikään kuin itsestään selvänä lähtökohtana kaikille muille diskurssille. Vaihtoehdottomuus onkin tyypillistä hegemoniselle diskurssille (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 80). Tämä tulee aineistossa hyvin esille siinä, että myös diskurssin kyseenalaistaminen tapahtuu sitä mukailleen.

PH: - - mikä on sun suhde huumoriin

EN: no mä sanoin tossa aamupäivällä -tai ku me tultiin tänne ja anitta sano et hänen mielestä kaikelle saa nauraa et no mun mielipide voi sit olla se et millekkään ei saa nauraa ja mitään ei saa enää sanoa - -
(Aineisto nro 1.)

Puhuja kyseenalaistaa näkemyksen huumorin ja asioille naureskelun itsestäänselvistä hyödyistä, mutta samalla käyttää itse liioittelua huumoriksi tulkittavissa olevana tehokeinona. Nähdäkseni puhuja käyttää huumoria paitsi alleviivatakseen huumorin hyötyjen hegemonista asemaa, myös suhtautuakseen itseensä ironisesti. Eihän kukaan voi olla sitä oikeasti mieltä, ettei yhtään mitään saisi enää sanoa, joten voidaan kyseenalaistaa myös ensimmäinen väite, jonka mukaan millekkään ei saisi enää nauraa. Puhuja välittää viestin, että vaikka joistakin ihmisistä saatetaan yrittää välittää kuvaa huumorin vastustajina, harva sitä kuitenkaan oikeasti on. Tämä kertoo hyvin diskurssin vahvuudesta: vaikka sitä voidaanakin kritisoida, ei sille vain ole olemassa varsinaista vaihtoehtoa. Huumorin hyvyyteen halutaan uskoa.

Hegemonisen diskurssin tunnistamisessa huumoria voi käyttää apukeinona. Diskurssin itsestäänselvyys voi paljastaa keikauttamalla sen päällelleen ja katsomalla, onko lopputulos niin absurdin kuuloinen, että se on jopa huvittava. Tämä havainnollistuu aineistoesimerkissä hyvin.

Myös tutkijan positiosta tämän hegemonisen diskurssin vaikutukset pystyy huomaamaan. Vaikka oma näkökulmani aiheeseen on kriittinen, jopa tällaisessa tilanteessa on vaikeaa olla huumoria vastaan. Tuntuu vaikealta ”kieltää ihmisiltä ilo”. Myös tästä omasta tunteesta voi tunnistaa, miten hegemoninen diskurssi on kyseessä. Näen, että nimenomaan tämän diskurssin pienikin haastaminen voi usein jakaa ihmisiä voimakkaastikin, sillä diskurssille ei ole vaihtoehtoa. Tutkimuskirjallisuudessa korostuu, että näemme huumorin ja huumorintajun erittäin

tärkeänä osana ihmisenä olemista: jos jokin ei ole jonkun mielestä hauskaa, vian katsotaan olevan itse ihmisessä (ks. esim. Billig 2005, 13; Kuipers 2015).

Myös tässä esimerkissä korostuu se, miten paljon vitsailevaa ja vitsin kohteena olevaa ihmistä arvostetaan.

AT: ihmiset kunnioittaa ihmistä joka ei niinku tiäkkö puhtain puhtain *pölöin*(ep) tulee yleisön eteen mulla on heikkouksia mut vahvuuksia - - ihminen suostuu siihen et et hänen asioista puhutaan kerranki oikeesti ja oikeilla sanoilla et et se tavallaan se ihmisten kunnioitus sitä julkkista kohtaan joka suostuu sellaseen kiirastuleen on aivan valtava et kyl mä tiesin et se julkkis mä tienny et se osaa nauraa itelleen (Aineisto nro 4.)

Esimerkissä näkyy paitsi ylipäättään huumorintajun, myös itseironian arvostus. Mielellään huumorin kohteena oleminen voi tutkimusten mukaan pönkittää poliitikkojen valtaa: silloin he näyttäytyvät inhimillisinä ja jo valmiiksi ihmisten kanssa samalla puolella olevina. Itseironinen lähestymistapa myöskin auttaa ns. nousemaan vikojensa yläpuolelle, jolloin kritisointi muuttuu haastavammaksi. (Zareff 2020, 183-186.)

Huomionarvoista on, että huumorin hyvää tekevä vaikutus on diskurssissa kuitenkin suhteellisen passiivista. Huumori vain ikään kuin ”on” hyvää, sillä ei välttämättä aktiivisesti tehdä hyvää.

CM: - - mitä te halutte viestittää teidän videoilla, vapaa puheenvuoro

SH: hmmm, toi on aika vaikia, sellasta suoraa varsinaista niinku, viestiä ei oo koskaan tarkemmin mietitty että tota lähinnä ollaan vaan haluttu saaha ihmisiä nauramaan ja silleen jos tulee hyvälle mielelle nii hyvä- - (Aineisto nro 6.)

Huumorin passiivisesta hyvää tekevästä vaikutuksesta kertoo aineistossa näkyvä puhe siitä, että huumorin on tarkoitus naurattaa. Huumorin hyvää tekevän luonteen korostaminen on myös aineistossa yleinen keino puolustautua, kun joku huomauttaa huumorista. Taustalla näkyy siis oletus, että kaikki tajuavat, että huumorilla halutaan tehdä vain ja ainoastaan hyvää.

Sara Ahmed on pohtinut sitä, miten ihmisten pyrkimystä onnellisuuteen on käytetty myös oikeuttamaan yhteiskunnallista sortoa (Ahmed 2010, 1). Onnellisuuden ilmentäminen tietynlaisissa tilanteissa on velvoite (em., 59), ja epäkohdasta huomauttaminen ja siitä johtuva tilanteen epämukavuus nähdään johtuvan

huomauttajasta, ei itse ongelmasta (em., 65). Diskurssi tukee tätä siten, että määrittelemällä huumorin itsestäänselvän hyväksi asiaksi huumorin vastustajat ovat kirjaimellisesti ilonpilaajia. On hyvä muistaa, että myös avoimen vihamielisen puheen voi kehystää ”vain vitsiksi”, ja piilottaa puhutavan syrjivyyden huumorin taakse (Billig 2001, 274-276). Dominoiva ryhmä myös määrittelee nämä huumorin rajat, joita muiden tulee noudattaa (Graefer & Das 2020, 154-155; Kuipers 2011, 69).

Tässä diskurssissa suhtaudutaan epämukaviin tunteisiin siten, että epämukavien tunteiden ilmaisun katsotaan luovan tilanteeseen epämukavuutta. Vitsistä huomauttava tai epämukavaa tunnetta ilmaiseva henkilö tuo siis riitasoinnun tämän hegemonisen diskurssin harmoniaan. Ahmed huomauttaakin, että mukavuus on niin sanottu ”ei-tunne” (*non-feeling*): mukavuuden huomaa vasta, kun mukavuutta häiritään (Ahmed 2010, 174; Ahmed 2018, 191-204).

Lähtökohtaisesti epämukavat tunteet ovat siis tämän diskurssin varjossa, koska positiivisiin tunteisiin keskitytään niin paljon. Vaikka hyvää tekevän huumorin diskurssi hegemonisena diskurssina määrittelee myös aladiskurssejaan, ne kuitenkin myös avaavat uusia näkökulmia epämukaviin tunteisiin ja hyvän edistämiseen huumorin avulla. Seuraava, kehittävän huumorin diskurssi, suhtautuukin aktiivisemmin hyvän tekemiseen huumorin kautta.

6.3. Kehittävän huumorin diskurssi

Huumoriin ei suinkaan aina suhtauduta varauksettomasti. Tälle diskurssille leimallista on, että huumorissa pyritään kehittymään, eikä sitä käytetä tietoisesti pahaan: loukkaavia vitsejä ei välttämättä luokitella huumoriksi ollenkaan. Vitsit nähdään kytköksissä omaan moraalitajuun ja yhteiskuntaan, ja niillä halutaan edistää hyvää. Voisi sanoa, että diskurssissa kehittämällä huumoria pyritään aktiivisesti kehittämään myös parempaa yhteiskuntaa. Yhteiskunnallinen ulottuvuus onkin diskurssissa tärkeässä osassa, mutta myös omat ja toisten tunteet saavat siinä paljon tilaa.

Tämä diskurssi näyttää, että niin hyväksi asiaksi kuin huumorin uskotaan olevan, silläkin on rajat. Loukkaantuminen määritellään usein ei-tavoitelluksi lopputulokseksi komediassa. Tätä kohtaan pyritään aktiivisesti, ja vitsit saatetaan nähdä myös poliittisena toimintana, kuten tässä aineistoesimerkissä, jossa puhutaan *punch-up* -periaatteesta.

JT: no kerro sitte, onko sulla jotai sääntöjä sun komiikalle missä rajoissa sä toimit

EK: ää no mä pyrin tietenkin aina punch up eli lyömään ylöspäin eli mm, vitsailemaan(huokaisten) sillä tavalla ihmisistä että mä en niinkun loukkaa esimerkiks vähemmistöjä tai naisia tai ketään muuta ryhmää jota jo valmiiks niinku jotka joutuu sen asian takii kokee jo niinkun epäoikeudenmukaisuutta elämässä

(Aineisto nro 5.)

Tälle diskurssille on myös tyypillistä, että loukkaavaa puhetta ei määritellä huumoriksi ollenkaan. Aineistossa tällaista puhetta kutsutaan sanoilla vittuilu, ilkeily, pilkkaaminen, vahingonilo, satuttaminen, kiusaaminen tai vihapuhe (aineistot 1, 3, 4, 6 ja 7). On tosin puhujakohtaista, mikä nähdään ilkeämielisenä ja mikä yhteisymmärryksessä tehtynä naljailuna (tästä lisää pohdintaa kappaleissa tunteiden käsittelyn diskurssi ja luottamuksellisen yhteisön diskurssi). Seuraavassa aineistoesimerkissä todetaankin, että kivun tuottaminen ja kiusaaminen ei naurata ketään.

AT: - - vittuilun ja roustin ero on se et vittuilusta sä suutut mut roustin aikana sä rupeet itekki nauramaan et, muute tää mun ominaisuus se [on oikeesti] naurettava et kyllä mä oon muuten kussu sen [(nauraa)]

MS: (naurua)

AT: mut mut hyvä että tuli puheeks et roustien tarkoitus aina saada ihminen nauraa omille asioilleen eikä satuttaa ketään ihmiset on kollektiivisesti hyvin herkkiä kukaan ei naura jos ne tuntee et tota tota muuten kiusataan, että toi toi tohon oikeesti sattuu, eli kaikki näkee et toi on tuolla vapaaehtoisesti ja se haluu nauraa itselleen - -

(Aineisto nro 4.)

Vitsejä saa myös kritisoida, sillä huumorissa pyritään kehittymään (koomikkona). Oma toimintaa myös korjataan tarvittaessa, ja palaute nähdään luonnollisena osana komedian tekemistä, kuten seuraava aineistoesimerkki havainnollistaa.

SP: tuleeks sulle tommostesta (naurahdus) tuleeks sulle tommostest palautteest semmone olo et ehkä mä en tulevaisuudessa tee enää tollasii vitsejä vai miten sä niinku, otat sen

SH: no siis tottakai - -

(Aineisto nro 2.)

Vitsien merkitys nähdään tässä diskurssissa muunakin, kuin pelkästään naurattamaan pyrkivänä asiana. Ilkeästä tai hirveästä huumorista saattaa tulla huono omatunto, mikä kertoo siitä, että vitsi ei ole omien arvojen mukainen eikä asialle nauraminen välttämättä edes tunnu hyvältä. Sekä omat että toisten epämukavat tunteet otetaan siis hyvin huomioon tässä diskurssissa.

CM: - - saattekte keskenään nauraa ihan mille vaan vai onks teil siitäki huono omatunto jos te nauratte ihan ihan tosi hirveelle asialle oikeesti hirveelle

JN: no kyllähän sitä periaatteessa saa mut siinä on nimeommaan sitte se et voi tulla aika huono omatunto itelle et ei sillee niinku

SH: nii

JN: millekkää liian ala-arvoselle tuu niinku keskenää naurettua

SH: joo siis kyllähän niinku moraalit täytyy yksin huoneessaki *olla että*(naurahtaan)

(Aineisto nro 6.)

Diskurssissa suhtaudutaankin epämukaviin tunteisiin ymmärryksellä.

Loukkaantumisen lisäksi puhutaan esimerkiksi vitsien herättämästä vihasta, suuttumuksesta, kiusallisuudesta tai harmituksesta (aineistot nro. 4, 5, 7, 6).

Seuraavassa diskurssissa mennään hieman kauemmas omista ja muiden tunteista korostaen nimenomaan huumorin poliittista puolta.

6.4. Poliittisen toiminnan diskurssi

Poliittisen toiminnan diskurssissa huumori nähdään vaikuttamisen keinona: se on tapa, jonka avulla tuodaan esille tiettyä näkökulmaa. Huumori saatetaan nähdä suoraan vallankäyttönä, ja sitä saatetaan käyttää esimerkiksi vallan kritisointiin.

Diskurssissa on hyvin paljon samaa kuin kehittävä huumorin diskurssissa, ja ne ovat suurilta osin päällekkäisiä. Yhdistelmä näistä kahdesta diskurssista näkyy esimerkiksi *punch-up* -huumorista kertovassa esimerkissä. Tässä diskurssissa yhteiskunnallinen vaikuttavuus kuitenkin korostuu entisestään, ja viestin perille viemisessä saatetaan käyttää myös tehostekeinoja.

Aineistossa poliittisen toiminnan diskurssi näyttäytyy etenkin puheena vähemmistöasemasta tai huumorin kentällä marginalisoidusta asemasta kerrotusta huumorista. Huumori voi olla vastavallankäytön keino (ks. Weaver 2010), ja tuoda esille eri ihmisryhmien näkökulmia esimerkiksi sen sijaan, että vain valtaväestö vitsailisi vähemmistöistä. Huumorilla voidaan myös pyrkiä tietoisesti saamaan aikaan jonkinlaista yhteiskunnallista muutosta. Myös huumorin tekijät pohtivat omaa asemaansa huumorin tekijöinä, ja esimerkiksi sitä, miten he vitsailevat vähemmistöistä tai ihmisryhmistä, joihin he itse eivät kuulu.

Tehostekeinojen käyttö ja vastavallankäyttö näkyy seuraavassa aineistoesimerkissä, jossa puhutaan huumorista ehkä hieman vahingoniloisena ”kiistämisenä”. Huumori on ollut marginalisoidussa asemassa olevien ryhmien keino pilailta valta-asemassa olevien kustannuksella.

KM: - - saamelaisyhteisön osalta suomessa on nyt näinä aikoina oltu nyt siinä pisteessä et et alkaa olla yhä enemmän niitä niinku nuoria saamelaisia jotka jotka tavallaan ottaa itse itse sen oman paikkansa ja ja ryhtyy niinkun leikittelemään leikittelemään stereotyyppiolla mut semmosta niinku kiistämisen kulttuuria on ollu kyllä aina et et taas jos mennään niinku tämmösiin vanhoihin kansanperinneaineistoihin ja ja keruukuvauksiin niin niin kyllä niinkun romanit ovat niinsanotusti puhuttaneet tutkijoita ja samal tavalla saamelaiset kertojat ja informantit ovat niinku eh tehneet tehneet tota tai p- pitäneet hauskaa kansanperinteen kerääjien kustannuksella kertoen vähä sitä sun tätä ja n- naureskellen partaansa et tavallaan semmonen niinku kiistämisen kulttuuri huumorin muotona myöskin niin niin niin on, aina ollut olemassa
(Aineisto nro 7.)

Osa diskurssia on myös huumorin näkeminen ylipäättään keinona nostaa asioita keskusteluun. Myös tähän keskusteluun liittyy usein humoristin aseman pohdinta ja vaikutuskeinot: monet koomikot ovat huomanneet, että komiikan kautta voi esittää “aivan oikeeta asiaa”, josta tulisi keskustella enemmän.

MS: joo ja mä oon huomannu sen et jopa sen kun mulla on se tellervo-hahmo vaikka, ni sehän on aivan niinku semmonen mikskä sitä sanotaan vulgaari tai siis semmonen (vetää henkeä) hän on kaikessa hienompi kun muut niin se sille voi siis laittaa ihan tekstiksi aivan oikeeta asiaa mitä pitäisi tehdä - - kun sen sanoo *tällainen ihminen*(tellervo äänellä)[

AT: m

MS: ihmiset jotenki nauraa sille ja sit se voi jäädä mieleen et sehän [puhu ihan oikeesti totta niin tätä kautta

AT: juuri näin, eli sä tarjoilet sen vaikean asian sellaseks [*salasest*(ep)

MS: salais[esti] niinku sellasen typerän ihmisen kautta

(Aineisto nro 4.)

Aineistoesimerkki havainnollistaa myös sen, että huumori on hyvä keino ottaa asioita esille, koska ne menevät huumorin siivittämänä helpommin perille (ks. esim. Ford ym. 2014, Zareff 2020).

Huumorin avulla nostettuja puheenaiheita käsitellään aineistossa myös puhumalla siitä, “mille pitäisi nauraa”. Välillä myös itse asioille nauraminen voidaan nähdä poliittisena toimintana, kuten seuraavassa esimerkissä.

JT: - - huonoille vitseille pitää nauraa (pehmeämmällä äänellä),
nauruhan on se mitä vallanpitäjätkin varmaan pelkää - -
(Aineisto nro. 3.)

Tätä voidaan lähestyä siitä näkökulmasta, että naurun ajatellaan olevan vaikuttava keino käsitellä asioita tai käyttää (vasta)valtaa. Nauramalla riisutaan aseista.

Myös huumorin keinot voivat olla poliittisia (Zareff 2020, 198-203). Seuraavassa aineistoesimerkissä pyritään käyttämään tyttömäisyyttä osana komedian esitystapaa, ja kääntämään siten tyttöyteen liitettjä stereotyyppioita pääläelleen. Tätä voidaan verrata Hallin pohdintaan siitä, miten huumorissa voidaan käyttää hyväksi merkitysten liikkuvuutta ja esittää stereotyyppiat itselle edullisemmassa valossa (Hall 2013, 263-267). Esimerkissä pohditaan, miten asialle jolle on ennen naureskeltu voikin tuoda komedian avulla uusia merkityksiä ja lisää toimijuutta.

OK: tyttömäisyys on -tai tyttöys on asia jota niin helposti (hh)
vähätellään ja oot kertonu siis embreissaavasi tyttömäisiä juttuja ja että
tuot liian pitkään cis-heteromiesvaltaisena pysyneeseen
komiikkaskeneen myös sik- sitä sellasta estotonta tyttömäisyyttä (hh)
joka ei poissulje purevaa yhteiskuntakritiikkiä, minkä takia se
tyttömäisyyden embreissaaminen on sulle tärkeää
EK: noo se on ehkä semmonen mitä ei olla niinku nähty välttämättä
kovin hauskana tai semmosena niinkun subjektiivisena asiana vaan
enemmän semmosena, kohteena
OK: siideripissikset ja niin pois päin
EK: kyllä - -
(Aineisto nro. 5.)

Jotkut huumorin tekijät voivat olla poliittisia toimijoita myös pelkällä olemassaolollaan. Muutamat koomikot mainitsevat kohdanneensa naisvihaa tai osaamisensa vähättelyä huumoria tehdessään (aineistot 1 ja 5). Misogynia kumpuaa tällaisessa tilanteessa yrityksestä hiljentää toinen ja palauttaa hänet paikoilleen (ks. esim. Manne 2017). Tämä havainnollistaa huumorin poliittisuutta siinä mielessä, ketkä saavat olla rauhassa esillä ja tekemässä huumoria. Aineistossa löytyy puhetta myös vihapalautteesta, jota ovat saaneet etenkin sosiaalisessa mediassa huumoria tekevät (aineistot nro 1, 5 ja 6). Kyseisistä esimerkeistä ei tosin voi aina päätellä, täyttävätkö kyseiset palautteet myös syrjinnän kriteerit.

Poliittisen toiminnan diskurssissa tunteet ovat pelissä, mutta fokus on enemmän huumorin yhteiskunnallisessa vaikuttavuudessa. Epämukaviin tunteisiin diskurssi suhtautuu siten, että se näkee huumorin keinona leikitellä epämukavuuden ja mukavuuden välillä, ehkä jopa tuottaa epämukavuutta, jos se palvelee huumorin

keinoja. Sekä huumori että tunteet ovat diskurssissa poliittisia. Huumorin yhteiskunnallista asemaa analysoidaan laajemmin seuraavassa diskurssissa, jossa mennään vielä syvemmälle yhteiskuntatasolle.

6.5. Yhteiskunnallisen aseman ja muutoksen diskurssi

Tässä diskurssissa huumoriin ja tunteisiin otetaan tietynlaista etäisyyttä, eli siirrytään vieläkin aiempia diskursseja enemmän yhteiskuntatasolle, kauemmas itsestä ja omista tunteista. Huumori nähdään kytköksissä aikansa käsityksiin ja historiallisiin prosesseihin. Se on myös yhteiskunnallinen kommentoija. Huumoriin ei välttämättä sinänsä oteta kantaa, vaan sitä tarkastellaan ikään kuin ulkopuolisena.

Huumorin hauskuutta selitetään sillä, että eri yhteiskunnallisissa tilanteissa erilaiset asiat naurattavat. Myös epäemukavat tunteet nähdään yhteiskunnallisina ja aikaan sidonnaisina ilmiöinä.

Hyvää tekevän huumorin diskurssin ohella tämä diskurssi näkyy myös vahvana kaikissa aineistona olevissa jaksoissa, koska niissä kaikissa pohditaan huumorin rajoja henkilökohtaisen lisäksi myös yhteiskunnallisena ilmiönä. Aineistossa tämä diskurssi näkyy esimerkiksi huumorin kentän laajuuden pohtimisena. Monissa pohditaan myös vähemmistöistä tehtyä huumoria, ja usein tämä liitetään pohdintaan vähemmistöjen yhteiskunnallisen aseman kehittymisestä (etenkin aineistot 1, 4, 5, 7 ja 8). Diskurssi limittyy siis myös osittain kehittävän ja poliittisen toiminnan diskurssien kanssa. Tässä diskurssissa asioille ei kuitenkaan pyritä välttämättä itse tekemään mitään, niitä vain tarkastellaan.

Yhteiskunnallisen tason pohdinta näkyy myös esimerkiksi siinä, että huumori nähdään myös kytköksissä erilaisiin yhteiskunnallisiin asemoitumisiin kuten esimerkiksi ikään ja sukupuoleen. Eroja huumorintajussa saatetaan siis hahmottaa esimerkiksi yhteiskunnallisen kontekstin ja muutoksen kautta ihmisen henkilökohtaisten ominaisuuksien sijaan.

PH: - - onko teidän mielestä, nuorilla erilainen huumorintaju ku vanhoilla
(Tauko)

EM: ö- luultavasti on koska yleinen käsitys maailmasta on erilainen, elämäntilanne on erilainen siis mehän ollaan ihan eri ihmisiä muutenkin nuorena ja ja vanhana ja meil on niinku, käsitys siitä mikä on hauskaa mikä on huumoria mistä sitä voidaan tehdä nii on täysin täysin erilaiset
(Aineisto nro 1.)

Myös tutkimuskirjallisuus auttaa hahmottamaan sitä, miten yhteiskunnallinen asema ja tilanne voi vaikuttaa huumorintajuun. Ken Willisin mukaan ihmisiä saattaa naurattaa sama vitsi eri syistä. Toisaalta vitsi ei aina välttämättä naurata, vaikka sen tajuaisikin. Yhtenä syynä tähän on ryhmäidentifikaatio ja valtasuhteet eri ryhmien välillä. Valtasuhteet eivät ole pysyviä, ja riippuvat mm. siitä, miten ihmiset positioituvat tilanteessa, eli millaisiin ryhmiin he määrittelevät itsensä ja toisensa. (Willis 2005, 129-131; 133.) Keskustelussa tarkastellaankin erilaisia asemoitumisia myös etenkin vähemmistöjen aseman kohentumisen kautta. Usein keskustelu huumorin kentästä liitetäänkin siihen, että huumori muuttuu ajassa etenkin sen takia, että useampi ihminen saa nykypäivänä äänensä kuuluviin.

AJ: - - siihe huumoriin aina liittyy ne ympärillä olevat ihmiset ja, ja se tilanne, ja se että jokin asia on sillä hetkellä hauska, ni voi olla et se ei esimerkiksi oo kymmenen vuoden päästä enää hauska -Pirkka-Pekka Petelius on hyvä esimerkki siitä et komiikka kuluu ajan myötä, joten kysymyksenasettelussa meidän mun mielestä pitäisi ehkä vähän petrata, ja sen sijaan että pohtia sitä että mille saa nauraa ja mille ei saa nauraa, nii ehkä pohtia enemmänki sis sitä et mikä on se komedial tietynä ajankohtana, joka on kaikista hauskinta, ja mikä on välttämättä semmone mikä ei oo hauskaa
(Aineisto nro 8.)

Myös tunteet tai ainakin niiden ilmentäminen nähdään yhteiskunnallisina ilmiöinä. Tästä kertoo mm. pohdinta siitä, puhutaanko huumorista nykyään kriittisemmin tai loukkaannutaanko herkemmin kuin ennen (aineistot 2,3,4,7,8). Puhe liitetään usein pohdintaan huumorin kentän kapenemisesta tai laajenemisesta.

Seuraavassa aineistoesimerkissä selitetään loukkaantumisen näkymisen yleisyyttä yhteiskunnan muutoksella.

RS: - - mistä se kertoo, että, huumori on vapaampi kun koskaan, mutta valmius loukkaantua kaikesta on myös suurempi [kuin koskaan
MS: e- en mä tiedä onkse onks toi päätelmä oikea se et on vaan et nyt kun [on olemassa toi
AT: se on väärä
MS: se on väärä (naurahtaa) sosi- sosiaalinen media jossa minä en pyöri ollenkaan niin tota, mä voisin kuvitella että vaan nyt niinkun, se tulee tietoon mitä ihmiset niistä [ajattelee
AT: tarkalleen samaa mieltä
MS: on niistä ennenkin pahoitettu kenties enemmänkin, mielensä mutta mutta tota nyt me nyt me saadaan kuulla se tuolta
(Aineisto nro 4.)

Diskurssi eroaa kehittävän huumorin diskurssissa siinä, että tässä diskurssissa huumoria ei kuitenkaan itse pyritä aktiivisesti muuttamaan. Näiden kahden diskurssin yhtymäkohdassa voidaan esimerkiksi analysoida huumorin yhteiskunnallista tilannetta ja pohtia samalla toisin tekemisen mahdollisuuksia. Tämä näkyy aineistossa esimerkiksi puheena, jossa pohditaan, miten jonkun vanhan, syrjivän vitsin voisikin tuottaa uudelleen eri näkökulmasta, jotta se käsittelee samaa ilmiötä mutta ei olisikaan marginalisoituja ryhmiä alentava ja pilkkaava (ks. aineisto nro 1).

6.6. Huumorintajun luonnollistamisen diskurssi

Kaikissa aiemmissa diskursseissa huomio on ollut huumorin yhteiskunnallisessa suhteessa ja sen poliittisessa merkityksessä. Tässä diskurssissa huomio kiinnittyy aiempaa enemmän omiin tunteisiin. Huumoria ja naurua ei tässä diskurssissa nähdä niinkään tuotettuina tilanteina, vaan lähinnä luonnollisina reaktioina. Tässä diskurssissa vitsit nähdään usein katartisina kokemuksina, ja koetaan, että nauru on oikeutettua, koska se on luonnollinen reaktio.

Diskurssissa naurun luonnollisuus näytetään tosiasiana. Diskurssianalyyseissä puhutaan tästä faktan konstruointina (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 341-342). Seuraavassa esimerkissä näkyy, miten naurua ja huumoria luonnollistetaan, eli miten siitä tehdään luonnollisen ja ehdottoman näköinen asia.

AT: se puhuttelee meidän semmosia tunteita mille me ei voi mitään et poliittisissa mielipiteissä voi olla silleen et oli- samaa mieltä tai eri mieltä mut huumori on se et sä joko naurat tai sä et naura ei oo semmosta no et mä oon vähän kahen vaiheilla
RS: se on tunnereaktio samoin ku [(ep)
AT: se on hyvin ehdoton
(Aineisto nro 4.)

Seuraavassa aineistoesimerkissä näkyy hyvin se, että nauru saatetaan myös nähdä oikeutettuna, koska se on luonnollinen tunnereaktio.

JT: - - musta pitäski ehkä lähestyä siltä kannalta et mikä naurattaa eikä se et mille saa nauraa koska niinkun tunteet- tu tunnereaktioiden kieltäminen on mun mielestä väärin
JH: eli toisin sanoen jos joku kertoo vitsin joka sun mielestä saattaa edustaa huonoa makua, ni sä et vaa naura mut sä et lähe jahtaamaan sitä ihmistä
JT: en mä lähe jahtaa[maan

JH: mä tarkotin tai et sanotaan sanotaan edes moraalisesti varmaan tilille

JT: [no eh]

JH: (ep)

JT: ekan kerran ku kuulee vitsin nii eka pitää miettiä et onkohan tässä nyt jotai arveluttavaa ja sitten vasta voi(ep) miettiä et saanko mä nauraa tälle

JH(?): (naurun kaltainen tuhaudus)

JT: ku se nauraa pitäis olla ensimmäinen reaktio ja vasta sitten miettiä et o- pitiköhän tolle nyt nauraa tai

(Aineisto nro 3.)

Puhetavassa saatetaan usein puhua siitä, että nauretaan asioille ”joille ei pitäisi” - silloin aiheeseen liittyy myös jonkinlaista moraalista pohdintaa. Oma huumorintaju saatetaan esimerkiksi määritellä huonoksi tai kauheaksi. Puhetapa näyttää, ettei huumorintajulleen voi mitään, se on vain luonnollinen osa itseä ja ihmisyyttä.

Oman huumorintajun määrittelemisen huonoksi tai naurun tilanteeseen sopimattomaksi voi olla myös keino selitellä ja ehkä hieman pyydellä anteeksi omia vitsejä. Omaan nauramiseen suhtaudutaan kuitenkin ymmärtäväisesti. Onkin mielenkiintoista, jättääkö pelkkään nauruun keskittyminen huomiotta muut tilanteessa heräävät tunteet.

Jos omia vitsejä pyydellään anteeksi, katsoisin sen liittyvän silloin myös kehittävän huumorin diskurssiin. Jotkut myös erottavat vitsille nauramisen sen sanoman tukemisesta ja pohtivat, etteivät itse halua edistää omien arvojen vastaisten vitsien näkyvyyttä. Tässä aineistoesimerkissä yhdistyvät sekä luonnollistamisdiskurssi, kehittävän huumorin diskurssi että luottamuksellisen yhteisön diskurssi: huonoille vitseille on aikansa ja paikkansa.

IR: nauratko sä koskaan sellaselle, mille sä ajattelet et ei saisi nauraa

EM: iha jatkuvasti mut en välttämättä julkisesti, siis että öö joskus myös julkisesti

- -

PH: miks on ero kodin ja julkisen huumorin välillä

EM: no sen takia että et mulla on aika paljon valtaa siihe mitä ihmiset ajattelee minkälainen arvomaailma niillä on se et mä nauran vaikka mun puolison kanssa tai ystävien kanssa nii mä oon aika erilaisessa asemassa siinä, enkä käytä samalla tavalla valtaa ihmisten niinku arvoihin tai niiden muovautumiseen - -

(Aineisto nro 1.)

Huumorintajun luonnollistamisen diskurssi tukee hyvin kattodiskurssiaan hyvää tekevän huumorin diskurssia, koska kumpikin korostaa huumoriin liitettyjä, positiiviseksi miellettyjä tunteita. Toisaalta luonnollistamiskurssi on kuitenkin myös ristiriidassa hyvää tekevän huumorin diskurssin kanssa, ja näkökulmasta riippuen jopa ulkona siitä, koska vitseillä ei välttämättä edes yritetä tavoitella hyvää. Vitsi saatetaan ymmärtää huonoksi ja loukkaavaksi, mutta oman toiminnan ajatellaan silti edistävän jotakin hyvää, ainakin nautintoa itselle. Ristiriitaista tässä diskurssissa onkin, että luonnollistamalla nauru tullaan välillä pyyhkineeksi pois huumorin aiheuttama tuska tai epämukavuus: asia yritetään ”nauraa pois”.

JH: mä mä en ihan täysin tajuu tosiaan että mitä Anna sanoit että on niinku lempeää huumoria ja mulla on aika moni kaveriki sanonu että oisko sulla jotain sellasta hyvää epäkunnioittavaa vitsiä joka on mustaa huumoria

AM: (naurahdus)

JH: että heitäppäs mulle joku *sellanen*(naurahtaan) mä haluan nyt semmosen niinku katartisen[

AM: niin nii nii

JH: ja sit sit heitetään pari sellasta jaa

AM: niin

JH: ja sit vaihetaan puheenaihetta

JT: mä- ja kaikki vielä ja kaikki on aina silleen et mä oon tosi huonon huumorin ystävä ja sillä niinkun kuinka *mikä niinkun*(ep) ylpeilläänkin vaikka muuten oiski [

AM: mut nyt mulla tuli yks esimerkki [mieleen

JH: tavallaan ajatus siitä että siihen leivotaan joku eettinen ele[

AM: nii

JH: nii se tuntuu iha vieraalta

(Aineisto nro 3.)

Koska huumoria kuvaillaan usein katartisena kokemuksena, se on helposti liitettävissä freudilaiseen huojennusteoriaan, jossa nauru syntyy haastamalla moraalisia vaatimuksia ja vapautumalla niistä (Hietalahti 2018, 47-48). Aina, kun huumoria tekee, tuomitsee jonkunlaisen käyttäytymisen vääränlaiseksi ja naurettavaksi, ja nostaa toisenlaisen esille halutummaksi. Kun tarkastelee vitsejä moraalisesta näkökulmasta, tarkasteltavana on paitsi se, mistä vitsi pyrkii sanoutumaan irti (*disobey*), myös se, minkälaisia periaatteita vitsi noudattaa (*obey*). (Hietalahti 2016, 39-40.) Tätä voidaan verrata ylemmyysteoriaan, jonka mukaan vitsille nauretaan, koska sillä pyritään alentamaan toinen ja ylentämään oma itse. Mielenkiintoista siis onkin pohtia, minkälaisia periaatteita moraaliton huumori noudattaa, ja mistä sillä toisaalta yritetään hakea vapautusta. On myös hyvä pitää mielessä, että huumori ei aina edistä hyvää: se voi myös olla keino vahvistaa ja tuoda esille vihamielisiä asenteita (Zareff 2020, 194; Billig 2001).

Epämukaviin tunteisiin diskurssi suhtautuu kahtalaisesti. Jos nauru ylikorostuu ja sitä käytetään ainoana perusteena, ikäviä tunteita ei huomioida lainkaan ja huumorin valta ns. pysyy piilossa. Toisaalta, jos omaa naurua analysoidaan tai pohditaan muitakin itsessä heräviä tunteita, diskurssi mahdollistaa myös huumorin kriittisen arvioimisen ja naurun merkityksen kyseenalaistamisen tilanteessa. Ahmedia mukaillen, jos epämukavuutta kohden liikutaan, on mahdollista myös paljastaa piiloon jääneitä yhteiskuntarakenteita (Ahmed 2018, 225-231; 263-265).

Huojennusteorian mukaan nauru voidaan nähdä paljastavana asiana, joka voi yllättää myös ihmisen itsensä (Hietalahti 2018, 57-58). Kun huumorintajun luonnollistamisen diskurssi yhdistyy kehittävän tai poliittisen kantaottavuuden diskurssin kanssa, puhuja saattaa hävetä omia vitsejään ja pyydellä niitä anteeksi. Tässä esimerkissä luonnollistamiskurssi yhdistyy kehittävän huumorin diskurssin kanssa: nauraminen nähdään ymmärrettävänä reaktiona, mutta tätä ei nähdä automaattisesti positiivisena asiana.

AJ: saa kaikelle nauraa eihä kukaa kiellä sitä mille saa nauraa ja mille ei mut ei se tarkota sitä et jos sä naurat jollekki asialle et se välttämättä niinku, koetaan hyväks asiaks jossai muualla ku, jos joku nauraa sille et joku pieni lapsi, tai joku mummo kaatuu kadulla nii siitä vaan, saa nauraa mut ehä se tarkota sitä et meidän muiden pitäs olla sitä mieltä et uu no, kiva et sä nauroit
(Aineisto nro 8.)

Seuraavassa aineistoesimerkissä nämä kaksi diskurssia, kehittävän huumorin diskurssi ja luonnollistamiskurssi törmäävät. Tämä esimerkki havainnollistaa, että epämukavia tunteita ei välttämättä luonnollistamiskurssissa huomioida, vaan ne pyritään sivuuttamaan, ja ehkä jopa nostamaan nauru niiden yläpuolelle. Toisaalta toinen puhuja kyseenalaistaa naurureaktion hyvyyttä.

AM: e- aina ku kuulee jonku semmosen jutun just mille nauraa ja sit tavallaan saa itsensä kiinni siitä et voi ei toi oli kyl tosi ilkee juttu miks mä nauroin tolle ni ainaki tulee itelle semmonen et mä en haluu olla se tyyppi joka nauraa [sellasille (ep)
JT tai JH: nii mut sä naurat ensin ja sitten mietit
AM: kyllä kyllä joo
HR: (naurahdus)
AM: mut kyl mä yritän, tiedätsä että yritän yritän(hengähtäen) kehittyä ihmisenä
JT: ja se, sitäkö on se että sä et naura nii helposti vai
(Aineisto nro 3.)

Ahmedin mukaan usein ajatellaan, että hyvältä tuntuvat asiat edistävät aina oikeudenmukaisuutta, vaikka näin ei ole: epäoikeudenmukaisuus ei aina tunnu pahalta eikä oikeudenmukaisuus hyvältä (Ahmed 2018, 252; 256).

Oikeudenmukaisuuteen kuitenkin liittyy tunteita, ja ne voivat avata ja ylläpitää affektiivisia suhteita esim. normaalin ja epänormaalin välillä (em., 256; 264-265). Tavoitellessamme hyviä tunteita emme välttämättä tavoittele oikeudenmukaisuutta, ja saatamme matkalla yrittää pyyhkiä pois osaa kokemuksesta (em., 257). Tunteet voivat kuitenkin avata uusia ovia ja toisin tekemisen mahdollisuuksia (em., 264-265). Huumorintajun luonnollistamiskurssissa onkin mahdollisuuksia sekä noudattaa että haastaa totuttuja ajatuksia siitä, että nauru on hyvästä. Myös tämä puheenvuoro haastaa diskurssia: vaikka vitsi naurattaa, sitä ei tueta.

JJ: nauratti mut nauratti just sen, niinku itseironian, kautta et se et se oli mun omaan silmään hauskaa koska mä näin siinä jotain itsestäni niin sehän ei tarkoita että se ois läppänä hauskaa koska ei siinä ilman tätä kontekstii siinä ei ois ollu mitään, hauskaa ja mummiest niinku-tietenkään kaikki läppä nyt ei -tai niinku et mikään ei voi olla semmonen vitsi joka naurattaa kaikkii mut et pitäishän siinä nyt olla niinkun, jotain, muutakin, hauskaa kun se että koska toi on vammanen niin se on hauskaa tai koska mä oon vammanen niin mä pystyn näkemään siinä jotain tuttua ja onhan se hauskaa et kyllä että vitsissä pitäis olla sellanen vitsin sisäinen hauskuus, ja sitä mun mielest siinä Miitta-tädissä ei ollu (Aineisto nro 8.)

On tärkeää muistaa, että asioille nauraminen ei aina tarkoita sitä, että tukisi vitsiä tai olisi sen kanssa samaa mieltä. Pelkän nauramisen tarkastelu voikin olla harhaanjohtavaa, koska huumoria voi tukea muillakin tavoin. (Hay 2001.) Huumorintajun luonnollistamisen diskurssi auttaa kuitenkin pureutumaan siihen, miksi hyvää tekevän huumorin diskurssi on niin hegemoninen: nauru nähdään luonnollisena, hallitsemattomana reaktiona, ja usein myös positiivisena asiana. Toisaalta diskurssin hyväksyvä suhde tunteisiin voisi myös implikoida sitä, että myös epämukavien tunteiden hyväksyminen ”vain tunteina” on aivan meidän ulottuvillamme. Seuraavassa diskurssissa keskitytäänkin nimenomaan epämukaviin tunteisiin ja siihen, miten niitä käsitellään huumorin avulla.

6.7. Tunteiden käsittelyn diskurssi

Tämä diskurssi on ainoa, joka liittyy aivan suoraan epämukaviin tuntemuksiin, tosin niin, että huumorilla pyritään lieventämään epämukavia tunteita tai käsittelemään raskaita aiheita. Koska tunteiden käsittely vitsien avulla ei poissulje sitä, että huumori merkitsisi muutakin, tämä diskurssi on usein päällekkäinen toisten diskurssien kanssa. Vaikka diskurssi keskittyy eniten omiin tunteisiin ja siten liikkuu paljon yksilötasolla, se kurkottaa myös kohti huumorin sosiaalista ja

yhteiskunnallista ulottuvuutta. Puheesta näkyy, että tunteiden käsittely voi olla myös yhteisöllistä.

Yhteiskunnallinen ulottuvuus tulee esiin esimerkiksi hetkissä, joissa diskurssi on kytköksissä poliittisen toiminnan diskurssiin: huumori voi olla keino tuoda esiin asioita, joita pitäisi käsitellä enemmän. Niillä haetaan jotain yhteistä katarsista tai tuodaan keskusteluun asioita, joista pitäisi puhua. Glennin mukaan yhdessä nauraminen onkin osa sosiaalista vuorovaikutusta (Glenn 2003, 23-25). Nauru voi olla myös affektiivinen keino asettua yhdessä kivun äärelle, kuten esim. naurua tutkimustilanteen vuorovaikutuksessa tarkastellut artikkeli osoittaa (Sotkasiira & Ryyänen 2022, 17-18).

Seuraava aineistoesimerkki kuvaa tunteiden käsittelyn yhteiskunnallista, yhteisöllistä ja yksilöllistä merkitystä. Koska huumorin avulla voi käsitellä noloja aiheita, niiden kanssa ei tarvitse jäädä yksin.

EL: - - semmosta niinkun samaistuttamispintaa haluan noista vies-
videoista a- antaa muille yleisölle että että mikään aihe ei oo liian nolo
tuodakseen esille, kaikesta voi puhua
(Aineisto nro 6.)

Yksi tapa puhua tunteiden käsittelystä on myös itseironisesta huumorista puhuminen, jossa itselle nauraminen nähdään vapauttavana. Aineistossa näkyy, että itseironiaa arvostetaan todella paljon, mikä näkyy mm. hyvää tekevän huumorin aineistoesimerkissä itselleen nauramisesta. Ihmisiltä myös siis jonkin verran *odotetaan* sitä, että he käsittelevät kipeitä asioita huumorilla.

Ymmärrän, että itseironian arvostus voi selittää nihkeän suhtautumisen siihen, jos joku vaikka suuttuukin hänestä kerrotusta vitsistä. Perusteluna esimerkiksi vähemmistöistä kerrotuista vitseistä monet käyttävätkin sitä, että itse vähemmistöt eivät ole niistä pahoittaneet mieltään. Tämä on toisaalta ollut myös ristiriidassa sen kanssa, että aineistossa on tuotu esiin samoja esimerkkejä, joita jotkut toiset vähemmistön edustajat taas eivät ole nähneet asiallisina.

Toisaalta ihmisryhmien omat sisäpiirivitsit nähdään hyvänä keinona käsitellä tunteita, kuten seuraava aineistoesimerkki havainnollistaa.

SS: - - minkälainen merkitys tällä on ryhmäytymiselle, ryhmälle joka
kertoo itsestään ja itselleen tälläisiä vitsejä
(Naurahtelua)

KM: no kyllä se niinkun tiivistää ryhmää ja ja kyllä sil voi olla myös
semmone niinku terapeutin funktio et jotkut ne semmoset yhteisön

piirteet ku viedään niinku tarpeeks överiks niin se voi olla niinku hyvin vapauttavaa[
SS: (ep)
KM: tulee mieleen vaik niinku siskonpedistä monet niinku äitiyteen tai naiseuteen liittyvät vitsit niin on e-ehkä joku semmonen tietty piirre jonka tunnistaa jossain määrin itsekin ja sit ku se viedään aivan överiksi, niin silloin se niinkun, tuntuu hyvin vapauttavalta
PH: joo just sit sen niinku oman ryhmän[ihminen esittää sen niin]
KM: nimenomaan, kyllä
PH: sit se on [vapauttavaa
KM: silloin se on tavallaan jotain tunnistettavaa jotain semmost niinkun, ee et on niinku hel- helppo samastua
PH: kyl muaki naurattaa ehkä enemmän se et jos naiset vitsailee[*eikä sit jos*(ep) ku et jos miehet vitsailee meistä] se vähä enemmän (rykäisy) sattuu mut saattaa kyllä naurattaa myös
KM: m, m
(Hymähtelyä)
(Aineisto nro 7.)

Omasta ryhmästä kerrottuja alentavia vitsejä moraalisesta näkökulmasta tutkinut Magi Otsri (2020) pohtiikin, että periaatteessa myös sisäryhmäläisen kertomana loukkaavan vitsin kertominen on yhtä loukkaava teko kuin ulkoryhmäläisen kertomana, mutta eroaa siitä siten, että se nähdään rankan asian käsittelynä huumorin keinoin. Sen ei siis nähdä kannattavan sitä, mitä vitsissä sanotaan, vaan auttavan käsittelemään aihetta. (Otsri 2020, 306-307.) Tunteiden huomioimisella näyttäisi siis olevan merkitystä siinä, miten hyvin niitä pystyy vitsien avulla käsittelemään.

Tunteiden käsittelystä puhutaan raskaita asioita käsitellessä, mutta myös siinä mielessä, että itseään voi ”kovettaa” sietämään huumoria. Tästä käytetään aineistossa sanoja tottuminen, kestäminen, siedättyminen, paatuminen tai itsensä kovettaminen (aineistot 4,5 ja 7). Esimerkki tällaisesta on uskontoa käsittelevät vitsit, joille myös uskovaiset ovat altistuneet ja täten tottuneet kuulemaan niitä (aineisto nro. 7).

Aineistossa myös pohditaan, mikä on itseironiaa ja voiko se vähemmistöjen kohdalla tarkoittaa sitä, että he sahaavat omaa oksaansa ja vahvistavat enemmistön heistä ajattelemia stereotyyppioita, ja yleisö nauraakin heille eikä heidän kanssaan. Tätä on pohtinut myös australialainen queer stand-up -koomikko Hannah Gadsby, joka pohti showssaan Nanette jopa koomikon uransa lopettamista siitä syystä, että hänen on tehtävä traumaistaan huumoria (Balkin 2020). Gadsby nostetaan esille myös suoraan aineistossa 5. Näissä puheissa diskurssiin yhdistyvät usein myös yhteiskunnallisen aseman ja muutoksen sekä poliittisen toiminnan diskurssi, koska niissä pohditaan huumorin vaikutusta paitsi itseen ja omien tunteiden käsittelyyn, myös ympäröivään yhteiskuntaan. Näkökulma on

relevantti, koska stereotyyppien kääntäminen ei aina onnistu (Hall 2013, 263-267). On myös hyvä muistaa, että vitsi saatetaan tulkita eri tavalla kuin se on tarkoitettu (ks. esim. Zareff 2010, 194-198).

Näen, että puhe itsensä kovettamisesta ja huumoriin tottumisesta liittyy etenkin siihen, miten paljon itseironista huumoria arvostetaan: kannattaa nauraa mukana, jotta voi osoittaa olevasi samalla puolella sinulle nauravien kanssa. Seuraavassa aineistoesimerkissä näkyy itseironian kautta tapahtunut tottuminen.

JN: - - jos tuli jotaki tosi törkeätä ulkonäköön liittyvää kommenttia vaikka nii kyllähän se niinku satutti [*mutta*(naurahten)

SH: (nauraa)

JN: mutta kyllä siihen niinku, kyllä siihen on tottunu nykyään se on ihan ihan huvittavaa[

SH: mut-

JN: semmoset negatiiviset rumat kommentit

(Aineisto nro. 6.)

Itselle nauramista tai naurunalaisena oloa kuvataankin aineistossa usein hyvin vapauttavana kokemuksena, mikä myös helpottaa huumorin tekemistä ja esillä olemista. Monet koomikot myös tekevät vitsejä nimenomaan omista heikkouksista inspiroituneena (aineistot 4, 5, 7).

Tunteiden käsittely on iso osa huumoria ja liittyy siihen tiiviisti. Usein ei tulla ajatelleeksi, että tämä on myös tunnetyötä ja voi asettaa vaatimuksia sille, millaisia tunteita huumorin äärellä tulisi tuntea. Hochschildin mukaan juuri tämä omien tunteiden vertaaminen siihen, mitä tunteita ”pitäisi” tuntea onkin yksi keino päästä kiinni tunteiden sosiaalisiin sääntöihin (Hochschild 2012, 50-51).

Itsestä hankalilta tuntuville asioille nauramisesta ei kuitenkaan ole välttämättä aina hyötyä. Esimerkiksi loukkaantumisen tunteen välttäminen voi vahvistaa valtahierarkioita. Rankka huumori voi auttaa näkemään itsensä vahvana, koska sen avulla voi ”sijoittaa” itsensä dominoivaan ryhmään. Tällöin kuitenkin saattaa tehdä eroa itsen ja haavoittuvaisen ryhmän välille. (Graefer & Das 2020, 158).

Ylemmyysteoriaan verraten, naurulla pyritään täten asemoimaan itsensä ylempään asemaan. Andrea C. Samsonin ja James J. Grossin (2012) mukaan positiivinen huumori voi auttaa tunteiden käsittelyssä paremmin kuin negatiivinen. Tutkijat arvioivat tämän johtuvan siitä, että positiivinen huumori auttaa uudelleenarvioimaan suhdetta aiheeseen, kun taas negatiivinen huumori lisää aiheeseen etäisyyttä. Toisaalta etäisyyden lisääminen voi myös välillä olla toimiva tunteiden säätelykeino esimerkiksi uhkaavissa tilanteissa. (Samson & Gross 2012, 381-382.)

Tunteiden käsittely voi myös tuoda ihmisiä yhteen. Edellisen esimerkin keskustelu jatkuu kuvauksella siitä, miten ikäville kommentteille nauraminen voi olla yksin kova

paikka, mutta yhdessä muiden kanssa yhteisöllinen kokemus. Kommentissa pohditaan sitä, että yksin paineen alaisena oleminen ei olisi niin helppoa. Aineistoesimerkissä näkyy myös se, miten eri tilanne on silloin, kun se ei ole omissa käsissä: nolo tilanne, joka ei olekaan omissa käsissä, on pelottava.

SH: me ollaan aika vähän lähetty meidän kesken niinku soolo-
sooloilemaan että ei oo sillee hirvee isoja kokemuksia siks mä just
pelkään jotai niinku mua kiinnostaa stand-uppi ja muu ja se on siks just
nimenommaan nii pelottavaa et se he- palaute on välitöntä ja sit se on
vielä henkilökohtasta nii jos jos sä niinku nolaat ittes täysin nii sit se on
niinku kokonaan sun juttu mut sitte jos vaikka ois joku improshow
kolmestaan nii sillo se on vähänniinku kollektiivisesti sit sitä voi niinku,
embrace sitä niinku, huonoutta
JN: kyllä
(Aineisto nro. 6.)

Itselle hankalille asioille nauramisesta voikin olla siis sekä hyötyä että haittaa yhteisöllisyyden kannalta. Yhtäältä se voi tuoda helpotuksen tunnetta ja liittää ihmisiä yhteen, mutta toisaalta välillä estää pääsemästä kiinni hankaliin tunteisiin. Katson, että itsensä nolaamisesta puhuminen kertoo häpeästä, mikä on tärkeä tunne yhteisöllisyyden näkökulmasta (esim. Scheff 2000). Seuraavassa diskurssissa käsitelläänkin tarkemmin naurun ja huumorin yhteisöllisiä merkityksiä, ja häpeä nousee yhdeksi mielenkiintoisimmaksi tunteeksi.

6.8. Luottamuksellisen yhteisön diskurssi

Monet huumorin tekijät pohtivat puheenvuoroissaan vitsin kertojan ja vastaanottajan välistä suhdetta sekä huumorin kontekstia muutenkin. Analysoin tämän luottamuksellisen yhteisön diskurssiksi. Puheessa painotetaan luottamusta ja sanatonta tai sanallista sopimusta vitsin kertojien ja vastaanottajien välillä.

Tämä diskurssi keskittyy huumorin yhteisötasoon. Diskurssi kuvaa hyvin huumorin kontekstisidonnaista ja sosiaalista luonnetta, sekä sitä, että tilanteesta ja yleisöstä riippuen käytetään erilaista huumoria. Huumori ja samoille asioille nauraminen nähdään osana luottamukselliseen yhteisöön kuulumista. Eri asioille nauravat taas nähdään yhteisön ulkopuolisina.

Useimmiten huumorin yleisö pyritään ottamaan huomioon. Jokaisessa aineistona olevassa jaksossa pohditaan jotenkin huumorin tilannetta, kohderyhmää ja jakoa yksityiseen ja julkiseen huumoriin. Tämä näkyy esimerkiksi tässä aineistoesimerkissä, missä pohditaan internetin kautta tapahtuvaa vitsailua hankalana vuorovaikutustilanteena.

PH: mutta siis ollaankas me -tai ootteks te must tuntuu et mä oon sitä mieltä et verkon välityksellä se on ainaki vaikeempaa olla hauska, ollaankas me siit samaa mieltä

IR: mitäs [mitäs] hu-huumorintutkijan näkökulmasta

PH: joo

JH: äöö no siis se yleis ympäripyöreä vastaus multa on varmaan se että, mitä laajempi yleisö niinku tässä on sanottu nii sitä enemmän väärinymmärryksiä tulossa ihan varmasti - -
(Aineisto nro 1.)

Suhtautuminen epämukaviin tunteisiin on diskurssissa hyvin moninaista. Jos keskitytään nimenomaan luottamuksellisen yhteisön rakentamiseen, kuten tässä esimerkissä, epämukavuus nähdään myös rakennettuna. Luottamuksellisen ja hyvän ilmapiirin rakentamien nähdään tällöin vitsin kertojan vastuuna: huumori voi olla väärässä tilanteessa epämiellyttävä yllätys.

JH: mut samoinhan kavereiden kesken se huumori perustuu siihen et sitä äärimmäisempää se saa olla[mitä suurempi luottamus sulla on kavereiden] kesken

AM: niinpä, totta, totta

JT: ja sittenhän stand uphan on sellanen et ihmiset menevät sinne suljettuun tilaan tietäen,

AM: niin

JH: niin

JT: et siellä niinkun voi kuulla kaikenlaista

AM: niin

JT: et se huumori ei yllätä niinku arjessa missä joku voi niinku yllättää

AM: niin

JT: ja se onki vääränlaista nii sillon sillon se- sitä- se ehkä koetaan et mä en mä en tilannu tota[

(Aineisto nro 3.)

Seuraavassa esimerkissä havainnollistuu vielä tarkemmin, miten luottamuksen rakentaminen näyttäytyy koomikon taitona ja isona osana onnistumisen kokemuksia. Esimerkissä näkyy paljon koomikon itsereflektiota ja näkemystä siitä, mikä on huumorin merkitys, mikä menee myös kehittävän huumorin diskurssin puolelle.

AJ: nää on niinku, paikkoja missä voi oppia, nää on niinku hetkiä jolloin pitää osata, antaa itsestään enemmän, ja pitää osata niinkun luottaa siihen että et mä oon ihminen toinen on ihminen meidän välillä jos on

kunnioitusta me voidaan tehdä mielenkiintoisia maagisia asioita, mut jos jompikumpi meistä, ei kunnioita toista, ni jos jompikumpi on sitä mieltä et toisella ei oo samanlainen arvo ku mulla -tai toisella ei oo samanlainen arvo ku muilla, nii nii silloin me ei voida saavuttaa mitään erikoista sinä iltana (tauko)
(Aineisto nro 8.)

Luottamuksen rakentaminen korostuu myös vähemmistöjä käsittelevässä huumorissa. Usein sanoitetaan hyvin laveasti, että esimerkiksi vähemmistöstä kerrotun vitsin pitää olla ”oikeasti hyvä”, mutta myös spesifimmin esimerkiksi niin, että vitsissä on oltava jotain muutakin sisältöä kuin stereotypisointia (esim. aineistot 4, 8, 2). Omasta ryhmästä kerrottuihin vitseihin saatetaan suhtautua aluksi varovaisesti. Koomikon pitää olla taitava, jotta vitsi naurattaa. Katson tämän tarkoittavan taitoa rakentaa vitsejä, mutta ennen kaikkea kykyä rakentaa luottamusta tilanteessa. Tämä näkyy seuraavassa aineistoesimerkissä. Puheenvuorossa näkyy myös hyvää tekevän huumorin diskurssin vaikutus siinä, että kun puhe kehystetään huumoriksi, sen katsotaan automaattisesti edustavan jotain hyvää sen sijaan, että se satuttaisi.

RK: ku sä oot uskovainen nii osuko se siihen sun uskovaisuuteen se
SH: ei koska se on huumoria[
RK: mhm
SH: ja se käsitteli sitä oikein mut se pääpointti siinä oli se, et se oli kirjoitettu ja mietitty ne kaikki kulmat ja ajatukset niinku hyvin [
(Aineisto nro 2.)

Huumorin rajat luottamuksellisen yhteisön diskurssissa ovat selkeät: se tarkoittaa sitä, että nauretaan samoille asioille. Diskurssi on siinä mielessä hankala, että sopimus siitä, mikä on hauskaa, ei ole aina pelkästään tilannekohtaista, vaan myös kulttuurillisesti muotoutunutta. Täten huumori saattaa olla myös huomaamatta ulossulkevaa. Seuraavassa aineistoesimerkissä sekoittuvat sekä yhteiskunnallisen aseman diskurssi että luottamuksellisen yhteisön diskurssi. Vitsin vastustajiksi määritellään ne, jotka eivät ole olleet kuulemassa vitsejä, mutta toisaalta ymmärretään, että uskonto voi aiheena olla herkkä joillekin uskovaisille ylipäänsä, vitsin onnistuneisuudesta riippumatta.

SS: tässä pertti jarlan saamassa palautteessa ehkä tavallaan leimallista tuntuu olevan myös se että se ei ikään ollu liittyvän siihen sisältöön siis joitakin ihmisiä ärsytti se et ylipäänsä vitsaillaan uskontoaiheella, ja ne taas jotka on luku näitä strippejä öö nauttivat siitä että jeesus on

niissä oikeastaan aika hauska, et se pelkästään uskonnon ja huumorin yhdistäminen on ollut jollekki tulenarka ja varmaan se on edelleen(kysyvä intonaatio) joissakin mielessä, - -
(Aineisto nro 7.)

Luottamuksellisen yhteisön diskurssissa on myös kaksi aladiskurssia, jotka kertovat luottamuksellisen yhteisön rikkomisesta. Turhasta loukkaantumisen diskurssi selittää epämukavuutta sillä, että kuulija ei ole osana luottamuksellista yhteisöä. Loukkaantujan tunteet saatetaan näyttää turhina ja ylimitoitettuna reaktiona. Erottavan naurun diskurssissa taas nauru tuottaa epämukavuuden. Siinä jollekin asialle nauraminen nähdään luottamuksellisen yhteisön jakavana tekijänä.

6.8.1. Turhasta loukkaantumisen diskurssi

Tässä luottamuksellisen yhteisön aladiskurssissa keskitytään yhteisöllisyyden sijaan enemmän omiin tunteisiin ja siihen, että ns. luotetaan luottamuksellisen yhteisön olemassaoloon, eikä sitä aktiivisesti pyritä rakentamaan. ”Puolesta loukkaantumisesta” puhuminen ja muu toisten epämukavien tunteiden näyttäminen ylimitoitettuna on osa tätä diskurssia.

Tässä diskurssissa määritellään vitsistä loukkaantunut kontekstin ulkopuoliseksi, ja usein turhasta loukkaantuneeksi. Syy epämukavasta tunteesta asetetaan täysin loukkaantujaan sen sijaan, että mietittäisiin, olisiko esimerkiksi luottamuksen rakentamisessa voitu tehdä jotain toisin.

JH: yks juttu tässä mikä mun mielestä on se että tota samaistuuko joku (tauko) siihen naurun kohteeksi siis toisin sanoen jos sä kerrot blondivitsin, ni onko jossain ihminen joka kokee että että nyt tuossa nauretaan minulle minä olen tuo blondi X

JT: ei ku mä luulen et hän on hän kokee että jossain varmaan on blondi X ja mä loukkaannun hänen puolestaan, tiätsä(ep)[

JH: niin niin

JT: tämä on tää yhteiskunta on tällästä puolesta loukkaantumista kyllä minä ymmärrän mutta tuolla on joku ihmiset jotka ei varmaan ymmärrä, [sillai

(Aineisto nro 3.)

Puolesta loukkaantuminen voidaan nähdä myös poliittisena toimintana. Tässä aineistoesimerkissä turhasta loukkaantumisen diskurssi yhdistyy poliittisen toiminnan diskurssiin: puhuja näkee, että loukkaantunut ihminen on sekä ulkona luottamuksellisesta yhteisöstä että käyttää loukkaantumistaan politisoimisen välineenä. Puolesta loukkaantuja nähdään siis ihmisenä, joka ei ymmärrä vitsiä, mutta politisoi aiheen. Puolesta loukkaantuminen kehystää loukkaantumisen moralisoinniksi, jolla pyritään pönkittämään omaa asemaa.

A: joo et kyllä näin, niinku saa suivaantuu ja varmaan ollu mut et se on oma ihan ammatti- ammattinsa bloggaajia on myöski niinku sillee jotka koko ajan vainuaa että (nuuhkaisee) missä nyt jotakuta loukataan kuka tarvii minun apuani

MS: m

A: ja samalla ollaan nostetaan itseä siitä et *minä suojelen sinua koska sinä et saatana ite pysty siihen, oot- oothan sä sorrettu oothan, sano nyt et oot*(painokkaasti)

(Aineisto nro 4.)

Diskurssi valottaa, että on merkityksellistä, kuka loukkaantumisen politisoi. Loukkaantumisen määrittelijä voi olla jopa ratkaiseva tekijä siinä, miten tunnetta käsitellään ja otetaanko sitä ollenkaan huomioon. Haavoittuvaisuuden esiintuominen voi vahvistaa tekijän toimijuutta, mutta sitä voidaan käyttää myös hänen vähättelemiseensä (Koivunen, Kyrölä & Ryberg 2018, 3-5). Viimeisin aineistoesimerkki havainnollistaa myös tämän. Määrittelemällä kivun ulkoa päin puhuja katsoo, että puolesta loukkaantuja vähättelee kipua oikeasti kokevan toimijuutta. Toisaalta puhuja itse vähättelee puolesta loukkaantujan tunteita ja toimijuutta.

Yhteiskunnallisen muutoksen diskurssissa näkyy, että aineistossa on myös loukkaantumisen yleistymistä koskevaa puhetta. Tämä puhe liittyy osin myös turhasta loukkaantumisen diskurssin kanssa, jos loukkaantumisen tunteet määritellään vääriksi reaktioiksi huumoriin. Aineistosta löytyy monenlaisia termejä loukkaantujille: heitä saatetaan kuvata esimerkiksi mielensäpahoittajina (aineistot 1 ja 4). Tunne saatetaan määritellä kuitenkin myös esimerkiksi suuttumiseksi (1, 4 ja 6). Loukkaantumisen määrittelyn ja politisoinnin kannalta termien valitseminen on merkityksellistä, mutta myös se, miten tunne otetaan vastaan, ja määritelläänkö se ylimitoitetuksi. Suuttuminen on reaktiona suuri, joten sitä voidaan vähätellä. Toisaalta termin "loukkaantuminen" käyttö silloin, kun toista on kohdeltu epäoikeudenmukaisesti vaikuttaa myös hieman vähättelevältä. Silloin kiinnitetään huomio itse tilanteesta ja yhteiskunnallisesta rakenteesta yksittäisen ihmisen tunteeseen. Tämä yksilön tunteeseen keskittyminen voi luonnollistaa epätasa-arvoisen rakenteen (Otonkorpi-Lehtoranta ja Ylöstalo 2015, 233-236).

Mediatutkija Ylva Habel pohtii rasististen lasten kulttuurin hahmojen kuten alankomaalaisen Zwarte Piet-hahmon ja ruotsalaisen lastenohjelma "Liten skär och alla små brokiga" perusteella rasismin verhoilua hauskuuteen. Rasististen hahmojen perusteluna käytetään sitä, että ne tuottavat iloa valkoiselle yleisölle. (Habel 2018, 77.) Epäkohdasta huomauttaminen nähdään "liiallisena tunteellisuutena" ja sananvapauden vastustamisena. Habel kuvaa, miten asia, joka leimattiin pienestä loukkaantumisesta olikin monimutkainen vyyhti kuulematta

jättämistä ja rodullistettujen vähemmistöjen äänen tarkoituksellista sivuuttamista. (Em. 80-84) Lopulta tapaukset näyttävät, miten valkoisten ihmisten tunteita suojellaan sen sijaan, että kiinnitettäisiin huomiota rasismiin kysymyksiin (Habel 2018).

Turhasta loukkaantumisen diskurssi on merkityksellinen, koska se niin ikään auttaa hahmottamaan, miten hyvää tekevän huumorin diskurssin hegemonista asemaa ylläpidetään: määrittelemällä epämieluisat tunteet tilanteeseen sopimattomiksi. Tämä myös yhtäältä tukee ja toisaalta rikkoo luottamuksellisen yhteisön diskurssia. Puolesta loukkaantujia ei välttämättä edes haluta mukaan luottamukselliseen yhteisöön, kun heidät kategorisoidaan sen ulkopuolelle.

Diskurssi herättää pohtimaan, miksi loukkaantumisen eteen ei haluta pysähtyä ja yritetä rakentaa lisää luottamusta tilanteessa. Jotain selityksiä tähän tarjonnee hyvän tekevän huumorin diskurssi, mutta myös seuraava luottamuksellisen yhteisön rikkomista käsittelevä diskurssi. Erottavan naurun diskurssissa sosiaalista yhteenkuuluvuutta korostavat häpeä ja pelko nousevat keskeisimmiksi tunteiksi.

6.8.2. Erottavan naurun diskurssi

Erottavan naurun diskurssi tarjoaa myös omiin tunteisiin keskittyvän näkökulman luottamukselliseen yhteisöön, mutta tällä kertaa häpeän ja pelon näkökulmasta. Koska häpeä on sosiaalinen tunne ja korostaa diskurssissa halua kuulua yhteisöön, liikkuu diskurssi kuitenkin enemmän yhteisötasolla. Tätä diskurssia näkyy aineistossa suhteellisen vähän, mutta puhetapa on mielenkiintoinen lisä hahmottamaan sitä, miten luottamuksellisen yhteisön diskurssia ylläpidetään.

Seuraavassa esimerkissä tilanteeseen sopimattoman vitsin kertonut sanoittaa ääneen omaa häpeäänsä. Tarkemmin määritelty vitsin kertomisen konteksti ja luottamus olisi vitsailijan mukaan vahvistanut oloa siitä, että vaikka vitsi ei naurattanut, sen kertominen olisi ollut hyväksyttävää. Nyt kertoja pohtii, olisiko vitsi pitänyt sittenkin jättää kertomatta. Häpeä on toisista eristävä tunne: tässä esimerkissä vitsin kertoja ei tunne olevansa osa luottamuksellista yhteisöä.

RK: jotai pakko myöntää et mulle jäi vähän paska fiilis tosta mun vauvavitsistä jotenki hävettää nii jos ois niinku yhdessä sovittu eka et et esimerkiksi niinku tämmöset niinkun, vauvavitsit on ookoo(intonaatio nousee), nii sithän ne vois olla ihan niinku silleen et no okei(tosi korkealla äänellä) tälle yleisölle se oli, mut, sit ehk esimerkiks jollaki muul kerral ei
(Aineisto nro 2.)

Vaikka tapaukseen ei suoranaisesti liity nauru, se on hyvä esimerkki tilanteesta, jossa vitsi on epäonnistunut ja tilannetta yritetään korjata. Erottavan naurun

diskurssin suurin ero turhasta loukkaantumisen diskurssiin onkin siinä, että se pyrkii aktiivisemmin kurottamaan luottamuksellisen yhteisön rakentamisen suuntaan.

Aineistosta löytyy myös yksi ääriesimerkki erottavan naurun voimasta, jossa nauraja kategorisoidaan selkeästi yhteisön ulkopuolelle. Tässä aineistoesimerkissä toisen nauru kuvaillaan jopa pelottavana. Esimerkissä korostuu, miten nauru vakavalle asialle voi tehdä jyrkän eron ihmisten välille.

JT: - - tää yks tyyppi on oikeudessa joka on nauranut, ties mille asialle, tiedä mitä hänen päässään liikkuu ja mille hän nauraa mut m-meistähän se on kaikkein kauheinta eiksnii et hän on nauranut, niinkun niinkun-

HR: *se, on,*(epäröiden) se on jollain tavalla pelottavaa kos[ka

JT: ni

HR: siinä mieltii että onko onko niinku mitään tapaa kommunikoida tämmösen ihmisen kans[sa

JT: ei varmaa ei varmaa hän -hän ei varmaan naura

HR: kenenkään

JT: samoille asioille ku me

(Aineisto nro 3.)

Aineistoesimerkissä keskustellaan siitä, miten paljon julkisessa keskustelussa on kauhisteltu väkivaltarikoksen tehneen naurua oikeussalissa. Esimerkki kuvaa hyvin sitä, että huumorin hyvää tekevään luonteeseen uskovina meistä huumorin yhdistäminen väkivaltaan tuntuu usein kaukaiselta, jopa käsittämättömältä ajatukselta. Esimerkki on myös äärimmäinen siinä mielessä, että kuilu “meidän” ja “hänen” välille muodostuu hyvin selkeästi.

Erottavan naurun diskurssi muistuttaa, että nauru voi myös luoda jakoja yhteisöllisyyden tunteeseen. Huomionarvoista on, ettei väärälle asialle nauramisella ole samanlaisia merkityksiä kuin turhasta loukkaantumisella, ellei naurun kohde ole todella makaaberia, kuten viimeisessä esimerkissä. Ääriesimerkkiä lukuunottamatta ymmärrämme ja suvaitsemme “turhaa naurua” paremmin kuin turhasta loukkaantumisesta. Tästä kertoo se, että häpeän tuntemuksia esiin tuoneita pyritään tilanteessa esimerkiksi lohduttamaan. Tunteiden käsittelyn diskurssi havainnollistaa myös, miten paljon huumorin liepeillä käsitellään häpeää yhdessä.

Huumorintajun luonnollistamisen diskurssi keskustelelee mielenkiintoisella tavalla erottavan naurun diskurssin kanssa. Aineistossa sanotaan suoraan, että naurussa ei ole mitään hävettävää (aineisto 4). Tällä pyritään nähdäkseen korostamaan naurun inhimillisyyttä ja luonnollisuutta. Eri asia onkin, häpeämmekö silti piilossa. Mielestäni häpeänkään tunnetta ei tarvitsisi yrittää häivyttää, koska sillä on tärkeä sosiaalinen merkitys. Luottamuksellisen yhteisön diskurssin aladiskurssina

erottavan naurun diskurssi pyrkii kurkottamaan ylädiskurssiaan kohden. Erottavaan nauruun kytköksissä oleva häpeä kertookin nähdäkseni paikoista, joissa olisi tilaa yhteisön kehittämiseksi.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Huumorin avulla tuotetaan yhteisöjä ja yhteenkuuluvuutta, mutta se on myös poissulkemisen mekanismi. Diskurssien avulla olen valottanut, miten luomme vitsien ja huumorin ympärille mukavaa, positiivista ilmapiiriä. Olen myös analysoinut sitä, millaisia jännitteitä huumoriin väistämättä liittyy, ja miten tätä “mukavaa ilmapiiriä” rikotaan.

Huumorista loukkaantuminen ja muut epämukavat tunteet nähdään uhkana yhteenkuuluvuudelle, koska huumorin asema hyvää tekevänä ja yhteisöä rakentavana asiana nähdään niin itsestään selvänä. Epämukavuuden esiintyminen on siten sekä henkilökohtaisesti, yhteisöllisesti että yhteiskunnallisesti epämukavaa. Paljastamalla tilanteiden jännitteen, epämukavuuden ja kenties myös epätasa-arvoisuuden tulee tehneeksi särön huumoria ympäröivään mukavuuden tunteeseen. Väitän, että loukkaantuminen ja muiden epämukavien tunteiden ilmentäminen usein ravistelevat status quota.

Seuraavaksi pohdin, mitä tämä kaikki tarkoittaakaan, ja minkälaisia toisin tekemisen mahdollisuuksia voimme löytää. Tutkielmani kärkevä otsikko herättelee meitä kääntämällä hegemonista diskurssia pääläelleen. Monet pohtivat, eikö millekään saa enää nauraa, mutta entä jos pohtisimme, eikö mistään saa enää loukkaantua?

Aineiston perusteella nauru on tunnereaktiona hyvinvoiva ja se nähdään positiivisessa valossa. Mutta pyritäänkö epämukavia tunteita sen sijaan kieltämään ja kontrolloimaan sekä itsessä että toisissa?

7.1 Vitseistä loukkaantumisen politiikkaa

Ensimmäisenä haluan tarkastella aineistossakin usein toistuvaa kysymystä, mille saa nauraa. Kysymys saattaa usein olla vilpittömän halu aloittaa keskustelu aiheesta, mutta välillä se vaikuttaa olevan keino viedä keskustelu äärimmäisyyksiin ja ikään kuin viedä käsiteltävä asia itse asiassa pois keskustelusta. Tällöin nimittäin yleensä huumorintajun luonnollistamisen diskurssi korostuu ja puhe kääntyy siihen, että nauru on tunnereaktio, jota ei välttämättä voi kontrolloida. Tämä vie asian pois keskustelusta, ja piilottaa monta asiaa vitsien käyttämästä vallasta, joista olisi ehkä hyväkin käydä keskustelua.

Huumorin hyveellisyyden ja naurun ylikorostaminen vie toiselta tilaisuuden sanoa, että asia sattuu itseän —pitäähän toisella olla oikeus nauruun ja onneen. Tämä vertautuu hyvin Ahmedin teoriaan meidän pyrkimyksestämme onnellisuuteen “keinoja kaihtamatta” (Ahmed 2010).

Aineistossa näkyy, että huumoriin liittyviä tunnetiloja yritetään voimakkaasti puoltaa tai kieltää, eikä tätä aina nähdä asian politisoimina. Haluaisin huomauttaa, että kaikki diskurssit pyrkivät politisoimaan huumoria ja tunteita omista näkökulmistaan.

Kaikki niistä eivät kuitenkaan tunnista poliittisuuttaan. Kaikki niistä eivät myöskään pyri liikkumaan epä mukavuutta kohden, jolloin ne välillä saattavat ikään kuin vain tyrehtyä keskustelun.

On myös mielenkiintoista, että monissa keskusteluissa pohditaan sitä, saako nauraa, vaikka tunteiden kontrollointi tuntuu huumorin kontekstissa liittyvän nimenomaan epä mukaviin tunteisiin yhtä äärimmäistä esimerkkiä lukuun ottamatta. Etenkin itselle nauramista arvostetaan hyvin paljon, mutta vitseistä loukkaantumista taas ei katsota aina hyvällä. Ahmed (2010) näkee, että onnellisuus on velvoite etenkin sorretuilla ryhmillä: jos he ilmentävät vihaa tai surullisuutta, heidät nähdään vaarallisina. Feministinen ilonpilaaja voi pilata ilon myös muilta feministeiltä huomauttamalla heille näkymättömästä epä kohdasta, reagoimalla epä tyyppillisellä tavalla samoihin asioihin tai ihan vaan olemalla olemassa, tuoden tilaan erilaisen tavan kokea. (Ahmed 2010, 66-67.) Tämä auttaa ymmärtämään sitä, miten epä mukavuuden välttely ylläpitää hyvää tekevän huumorin diskurssia. Tosiaan, vitsistä huomauttaminen liittyy laajemman yhteiskunnallisen rakenteen esiin tuomiseen. Pieneltä näyttävä teko sohaiseekin perustavanlaatuisia käsityksiämme yhteiskunnasta.

Minua mietityttää, kätkevätkö naurun ja huumorin hyvyyden korostaminen epä mukavia tunteita myös vitsien kertojilta. Kun haluamme uskoa siihen, että nauru ja meidän oma huumorintajumme tuo elämäämme vain hyvää, jätämmekö jotain huomiotta myös omassa sisäisessä maailmassamme? Turhasta loukkaantumisen diskurssi on erityisen mielenkiintoinen tässä mielessä, koska siinä suhtautuminen toisen tunteeseen on niin ehdoton. Puolesta loukkaantuminen politisoituu diskurssissa keinoksi häiritä. Toisin kuin erottavan naurun diskurssissa, siinä ei nähdä luottamuksellista yhteisöä rikkovaa toimintaa yrityksenä yhteyden rakentamiseen. Voisiko tässä olla taustalla myös jonkinlaisia muitakin epä mukavia tunteita?

Ahmedin mukaan tunteet voivat eristää meitä toisistaan. Hän pohtii myös ratkaisuja tähän. Esimerkiksi toisen vihaan voi olla hankalaa suhtautua: yleinen vastareaktio on usein puolustautua. Tärkeintä olisikin sietää sekä itsen että muiden aiheuttamaa epä mukavuuden tuntua, jotta ei jumahda kiinni omiin ajatuksiinsa ja tunteisiinsa, ja pystyy kurottamaan tulevaisuuteen päin. (Ahmed 2018, 233.)

Kivun politisointi ei saa yksin olla keskiössä, sillä silloin sen avulla ei pysty tavoittelemaan tulevaisuutta, jossa kipua ei olisi. Meidän tulisi siis liikkua kipua vastaan, ja antaa sitä kautta tilaisuus uusille mahdollisuuksille ja tulevaisuuksille. (Ahmed 2018, 224-233.)

Näkisinikin, että jos loukkaantumisen tunteelle ei anneta tilaa, ei myöskään nähdä sitä, mihin se voisi johtaa. Etenkin kehittävän huumorin diskurssissa, poliittisen toiminnan diskurssissa ja luottamuksellisen yhteisön diskurssissa on tähän paljon aineksia. Koomikot refleктоivat aktiivisesti omaa rooliaan ja sitä, miten he haluaisivat kehittää huumorin kenttää. Toisaalta myös huumorintajun

luonnollistamisen diskurssi jättää auki toisin tekemisen mahdollisuuksia. Vaikka nauraminen nähdään siinä lähinnä reaktiona eikä toimintana niin kuin esimerkiksi Glenn asian teoretisoi (Glenn 2003, 23-25), siinäkin piilee luonnollinen suhtautuminen kaikenlaisiin tunteisiin.

Huumori näyttäytyy etenkin luottamuksellisen yhteisön diskurssissa yhteyden etsimisenä, jossa välillä onnistutaan ja välillä erehdytään. Seuraavassa kappaleessa tarkastelenkin, minkälaista etäisyyden ottoa ja läheisyyden rakentamista on nähtävissä.

7.2. Etäisyyden ottoa ja läheisyyden tunnetta

Mutta miten näihin epämukaviin tunteisiin suhtautuminen voi mahdollistaa tai estää yhteenkuuluvuuden rakentamista? Pysin viemään pohdintaani vielä pidemmälle tarkastelemalla asiaa emotionaalisen etäisyyden ja läheisyyden kautta.

Diskurssit keskittyvät eri painotuksin omiin ja toisten tunteisiin ja siihen, kenen tunteilla on väliä. Kehittävän huumorin, tunteiden käsittelyn ja luottamuksellisen yhteisön diskursseissa epämukavia tunteita otetaan paljon esille. Tunteet nähdään keinona nimenomaan luoda yhteyttä. Tunteiden käsittelyn ja luottamuksellisen yhteisön diskursseissa tuodaan esille etenkin häpeää ja sen käsittelyä yhdessä muiden kanssa, myös humoristisin keinoin.

Pelkästään tunteiden huomioonottaminen ei välttämättä riitä: myös huumorin keinoilla saattaa olla vaikutusta tunteiden käsittelyn kannalta. Samsonin ja Grossin (2012) mukaan negatiivinen huumori ottaa etäisyyttä aiheeseen. Täten se ei välttämättä toimi tunteiden käsittelyssä yhtä hyvin kuin positiivinen huumori, joka taas auttaa paremmin uudelleenarvioimaan suhdetta aiheeseen. (Samson & Gross 2012, 381-382.)

Tunteisiin otetaan diskursseissa myös suoraan etäisyyttä. Yhteiskunnallisen aseman ja muutoksen, huumorintajun luonnollistamisen ja turhasta loukkaantumisen diskurssit etäännyttävät itseä epämukavista tunteista kaikista eniten. Huumoria ja siihen liittyviä epämukavia tunteita pyritään niissä katsomaan ikään kuin ulkopuolelta siten, että niihin ei voi vaikuttaa.

Yhteen tärkeään tunteeseen aineistossa otetaan erityisen paljon etäisyyttä. Nimenomaan loukkaantumisesta ei useimmiten haluta liittää itseän muutamaa poikkeusta lukuunottamatta. Tämä käy järkeen, koska loukkaantumisen välttely tukee hyvää tekevän huumorin hegemonista asemaa —eihän kovin moni halua tietien tahtoen leimautua ilonpilaajaksi.

Yleisön näkemyksiä loukkaavasta tv-huumorista Iso-Britanniassa ja Saksassa tutkineet Anne Graefer ja Ranjana Das pohtivat, että yleisö tekee joskus tiedostamattaan paljon töitä sen eteen, jotta he eivät loukkaantuisi huumorista.

Asettumalla ”vahvan” ihmisen asemaan vitsien aiheuttama epämukavuus voi kuitenkin jäädä sanoittamatta ja käsittelemättä. Esimerkkinä artikkelissa käytetään seksistisiä vitsejä ja naisyleisön tekemää työtä sen eteen, jotta loukkaantumista ei tuoda esiin. (Graefer & Das 2020, 158-162.)

Graeferin ja Dasin mukaan loukkaantumisen tunteesta etääntyminen voi hidastaa esimerkiksi mahdollisuutta asioiden kriittiseen tarkasteluun ja yhteiskunnallisen muutokseen. Mustan huumorin tarkoituksena on käsitellä vaikeita asioita huumorin kautta, mutta vakavalle asialle nauraminen saattaa sen käsittelyn sijaan samaistaa kuulijan valta-asemaan haavoittuvaisen aseman sijaan, ja siten ylläpitää valtahierarkioita. (Graefer & Das 2020, 158-162.) Tämä herättää pohtimaan, miten tärkeää olisi pohtia omaa ja muiden asemaa vitsien suhteen. Etäisyyden ottaminen esimerkiksi seksististen vitsien avulla saattaa nimittäin erottaa meitä toisistaan entisestään.

Läheisyyden ja etäisyyden aiheita pohdittaessa onkin myös aiheellista miettiä, ketä varten huumoria tehdään ja kuka siihen voi samastua. Aineistossa näkyy paljon pohdintaa huumorin kentän muutoksesta. Yhteiskunnallisen muutoksen diskurssissa nähdäänkin huumori tuotettuna ilmiönä, ja tätä korostetaan vielä entisestään kehittäväen ja poliittisen toiminnan diskursseissa. Vähemmistöistä puhuttaessa pohditaan loukkaantumisen lisäksi sitä, että useamman äänen kuuluminen tekee huumorista itse asiassa monimuotoisempaa ja parempaa.

Affektiteorian mukaan tunteet ovat osa yhteiskunnallista olemista, ja täten voidaan myös ajatella, että esimerkiksi loukkaantumiseksi luokiteltu tapahtuma on näkyvä osa laajempaa yhteiskunnallista muutosta. Yhä laajempi väestö on osallinen huumorin tekemiseen ja mielipiteensä ilmaisuun, jonka myötä myös huumori muuttuu. Helsingin Sanomissa kolme helsinkiläistä, ulkomaalaistaustaista nuorta kertovat huumorin tekemisestä sosiaalisessa mediassa. Yksi heistä sanoo huumorin tekemisen kimmokkeeksi sen, että hän ei löytänyt samaistumispintaa perinteisestä Kummeli-tyyppisestä suomalaisesta huumorista. He alkoivat luoda uudenlaista suomalaista huumoria, jossa sekoittuvat useat kansallisuudet, stereotypiat ja omat kokemukset Suomesta monen kulttuurin keskellä kasvaneena nuorena. Keskiöön nousee oman kokemuksen antama tieto aiheesta, johon kaikilla ei ole pääsyä. Juttu arvioikin tilien suosioksi vähemmistöjen näkökulman aiheesta, joka on vähemmistöjä kunnioittavaa ja virkistävää seurata myös valtakulttuurin edustajille. (Sulin 2021.) Tätä voi hahmottaa myös paikantuneen tiedon teorian avulla: vaikuttaisi, että sillä on väliä, ketkä kaikki tekevät huumoria. Huumori perustuu yllättävien näkökulmien löytämiseen, joten käy järkeen, että useista eri näkökulmista kerrottu huumori on meistä kiinnostavaa.

Antaako tämä toivoa siitä, että huumori voi siis myös tuoda meitä aiempaa tiiviimmin yhteen? Monessa diskurssissa näkyy paljon reflektiota ja pohdintaa huumorin merkityksestä. Vaikka niissä otettaisiinkin tunteisiin etäisyyttä, tämä voi

välillä olla myös etu: silloin on mahdollisuus myös tarkastella kaikenlaisia tunteita laajasti ja hyväksyvästi, ilman että keskittyy vaikkapa vain omiin tunteisiinsa ja siihen, mihin on tottunut.

7.3. Kohti parempaa huumoria?

Teoriataustani on auttanut minua paikantamaan aineistosta nimenomaan niitä paikkoja, joissa epämukavuutta tuodaan esille ja huumoriin liitetyjä itsestäänselvyyksiä haastetaan. Tunteita ja tunnetyötä esiin nostava teoriapohjani on tukenut sen pohtimisessa, onko meillä jonkinlaisia sääntöjä tunteiden tuntemiselle, ja miten näitä sääntöjä uusinnetaan. Teoria ja metodologia tukivat toisiaan hyvin, ja ohjasivat minua keskittymään näkökulmaani.

Lähestymistapani ja aineistoni ovat tietysti myös rajoittaneet sitä, minkälaisia tuloksia olen saanut. Kaikki aineistossa eivät taustoita keskusteluaan, joten esimerkiksi positioiden vaikutuksen analysointi on ollut haastavaa. Tutkielmani onkin pintaraapaisu huumorin herättämien epämukavien tunteiden jäsentämiseen. Sillä on omat rajoitteensa mm. sen suhteen, että keskustelijat ovat keskustelleet asiasta julkisesti Yleisradiossa. Kiinnostavaa onkin se, mitä he ovat ehkä jättäneet sanomatta.

Tulevassa tutkimuksessa mielenkiintoista olisi kuulla ihmisten omia kokemuksia keskittyen nimenomaan henkilökohtaisempiin, ehkä myös kipeämpiin kokemuksiin, jotta aiheesta saisi syvällisemmän kuvan. Myös intersektionaalisen lähestymistavan kannalta keskustelijoiden omat, tarkemmat selitykset aiheelle olisi tärkeää ottaa huomioon.

Aiheen haaste on ehdottomasti ollut huumorin ja tunteiden moninaisuudessa sekä siinä, että niitä on haastavaa tulkita kontekstin ulkopuolisena. Tutkielmani onkin vastausten sijaan etenkin herättänyt mielenkiintoisia kysymyksiä. Mielestäni voisimme rohkeammin kyseenalaistaa, tuoko toisille nauraminen oikeasti meille itsellemmekään hyvinvointia. Ketä kaikkia otamme leikin laskemiseen mukaan ja ketä jätämme ulos? Kenen tunteet nostamme keskiöön?

Kriittisen huumorin teoria korostaa sitä, miten huumoriin on sisäänrakennettuna pilkan teko. Toisaalta olen tutkielmassani pohtinut myös toisin tekemisen mahdollisuuksia ja esimerkiksi sitä, miten keskeisessä osassa yhteenkuuluvuuden tunne ja sen rakentaminen ovatkaan huumorissa. Olen siis pyrkinyt rakentamaan teorioiden avulla myös jotain omaa sen sijaan, että olisin vain noudattanut valmista näkökulmaa aiheeseen.

Tarkoitukseni ei ole ollut määritellä hyvää tai huonoa huumoria, vaan auttaa hahmottamaan huumorin yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. Vitsejä ei välttämättä edes voi aina asettaa hyvä/huono -kategorioihin. Lauren Berlantin ja Sianne Ngain mukaan huumorille tyypillistä ovat yllättävät läheisyydet. Täten vitsit eivät sijaitse jatkumolla, jossa toisessa päässä ovat viattomat vitsit, ja toisessa päässä

aggressio, koska epäsopeva vitsi saattaa muodostua myös vahingossa, kun asioista löytyy yllättävää läheisyyttä. Heidän mukaansa vitsin arviointi perustuu esteettiseen arvosteluun (*aesthetic judgement*), eli sitä ohjaavat enimmäkseen tunteet. Heidän mukaansa ajatuksemme jatkumon olemassaolosta voi luoda jonkinlaista helpotusta. (Berlant & Ngai 2017, 247-248.)

Jo huumorin olemukseen piiloutuu siis aina pieni riski. Nähdäkseni tärkeintä olisi, että epämiellyttäviä tunteita ei pyyhitä pois vain sanomalla, että ”se oli vitsi”, koska vitsailullakin on selkeästi meille paljon merkitystä.

8. LOPUKSI

Sosiologipäivillä vuonna 2022 osallistuin Huumori demokratiassa -työryhmään, jossa fasilitaattori pohti lopuksi, mitä siitä seuraa, kun huumorin moraalialia jäsennellään ja tutkitaan. Aika loppui kesken enkä saanut tilaisuutta kommentoida, mutta nähdäkseni se nimenomaan helpottaa asiasta keskustelua. Huumoriin liittyvät negatiiviset tunteet nähdään hähmäisinä, mitä osoittaa sanan "loukkaantuminen" aktiivinen käyttö asiaa suuremmalti miettimättä. Kun nämä tunteet saadaan jäsenneltyä paitsi yksilön myös yhteiskunnan tasolla, saadaan myös helpotus omalle olotilalle.

Tavoitteenani ei ole ollut tehdä dikotomista jakoa hyvän tai huonon huumorin välille: se ei ole intersektionaalista tai jakoja purkavaa. Loppujen lopuksi tulokset antavat osviittaa siitä, että huumori voi aiheuttaa monenlaisia tunteita. Nämä voivat auttaa tarkastelemaan sekä sosiaalisia tilanteita, yhteiskunnallisia rakenteita että meitä itseämme uusin silmin. Huumoriin liittyvät kysymykset ovat fundamentaalisia, mutta myös ennen kaikkea inhimillisiä. Jokainen löytää aiheesta varmasti samastumispintaa.

Tietynlaisten tunteiden vaatimukset ovat kuitenkin nurinkuriset, ja hauskuutta korostetaan turhaan kaiken muun ylitse. Huumori on paljon muutakin kuin naurua ja hauskanpitoa, ja siihen liittyviä epämuukavia tunteita ei kannata pyyhkiä pois, vähätellä tai pelätä. Epämuukavat tunteet voivat kertoa epäkohdista tai osoittaa mahdollisuuden toimia empaattisemmin. Ne hetket, joissa tunnemme olomme epämuukavaksi vitsien äärellä voivat hyvinkin avata meille aivan uusia mahdollisuuksia tutustua itseemme, toisiimme, käsiteltävään aiheeseen ja lopulta myös ihmisyyteen ylipäätään.

9. LÄHTEET

- Ahmed, Sara. (2010). *The Promise of Happiness*. Lontoo: Duke University Press.
- Ahmed, Sara. (2018). *Tunteiden kulttuuripolitiikka*. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry.
- Aro, Jari & Sarpavaara, Harri. (2007). Sukupuolistereotyytiat sähköpostihuumorissa. *Sociologia*, 44(3), 191–203.
- Balkin, Sarah. (2020). The Killjoy Comedian: Hannah Gadsby's *Nanette*. *Theatre Research International*, 45(1), 72-85.
- Berger, Arthur Asa. (1998). *An Anatomy of Humour*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Berlant, Lauren & Ngai, Sianne. (2017). Comedy Has Issues. *Critical Inquiry*, 43(2), 223–249.
- Bille, Mikkel & Simonsen, Kristen. (2021). Atmospheric Practices: On Affecting and Being Affected. *Space and Culture*, 24(2), 295–309.
- Billig, Michael. (2001). Humour and hatred: The racist jokes of the Ku Klux Klan. *Discourse & Society*, 12, 267–289. <https://doi.org/10.1177/0957926501012003001>
- Billig, Michael. (2005). *Laughter and Ridicule: Towards a Social Critique of Humour*. In *Laughter and Ridicule*. Newbury Park: Sage Publications.
- Breeze, Ruth. (2011). Critical discourse analysis and its critics. *Pragmatics*, 21(4), 493–525.
- Brown, Brené. (2006). Shame Resilience Theory: A Grounded Theory Study on Women and Shame. *Families in Society*, 87(1), 43–52.
- Crenshaw, Kimberlé. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299.
- Ford, Thomas E.; Woodzicka, Julie A.; Triplett, Shane R.; Kochersberger, Annie O. & Holden, Christopher J. (2014). Not all groups are equal: Differential vulnerability of social groups to the prejudice-releasing effects of disparagement humor. *Group Processes & Intergroup Relations*, 17(2), 178–199.
- Glenn, Phillip. (2003). *Laughter in interaction*. New York: Cambridge University Press.

Graeber, Anne & Das, Ranjana. (2020). "Towards a Contextual Approach: Audiences, Television and 'offensive' Humour." *European journal of cultural studies*, 23(2), 149–164.

Grasswick, Heidi. (2011). Introduction: Feminist epistemology and philosophy of science in the twenty-first century. Teoksessa Heidi Grasswick (toim.) *Feminist epistemology and philosophy of science: Power in knowledge*. Dordrecht: Springer, xiii-xxx.

Habel, Ylva. (2018). Little Pink: White fragility and black social death. Teoksessa Anu Koivunen, Katariina Kyrölä & Ingrid Ryberg (toim.) *The power of vulnerability. Mobilising affect in feminist, queer and anti-racist media cultures*. Manchester: Manchester University Press, 71-94.

Hall, Stuart. (2013). The Spectacle of the 'Other'. Teoksessa Stuart Hall, Jessica Evans & Sean Nixon (toim.) *Representation*. Second edition. Iso-Britannia: The Open University. 215-287.

Haraway, Donna. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 14(3), 575–599.

Harding, Sandra. (1991). *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Buckingham: Open University Press.

Hay, Jennifer. (2001). The pragmatics of humor support. *Humour* 14(1), 55-82.

Hietalahti, Jarno; Hirvonen, Onni; Toivanen, Juhana & Vaaja, Tero. (2016). Insults, humour and freedom of speech. *French Cultural Studies*, 27(3), 245–255.

Hietalahti, Jarno. (2016). Humor and Disobedience: Understanding Controversial Humor. *Filosofiska Notiser*, 3(3), 23-44.

Hietalahti, Jarno. (2017). Socially Critical Humor: Discussing Humor with Erich Fromm and Theodor W. Adorno. *Idéias*, 8(1), 87-108.

Hietalahti, Jarno. (2018). *Huumorin ja naurun filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

Hochschild, Arlie R. (2012). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.

Iltalehti. (15.1.2021). Koronakuolemia maahanmuuttajälähiöön toivoneelle PS-pomolle varoitus: "Puoluetta vahingoittanutta toimintaa". <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/bd879628-a2ad-4633-bf0f-0d984a73cb7b> Viitattu 26.1.2021.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. (2016). Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino.

Karkulehto, Sanna; Saresma, Tuija; Harjunen, Hannele & Kantola, Johanna. (2012). Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste. *Naistutkimus*, 25(4), 17-28.

Koivunen, Anu; Kyrölä, Katariina & Ryberg, Ingrid. (2018). Vulnerability as a political language. Teoksessa Anu Koivunen, Katariina Kyrölä & Ingrid Ryberg (toim.) *The power of vulnerability. Mobilising affect in feminist, queer and anti-racist media cultures*. Manchester: Manchester University Press, 1-26.

Kokko, Jani. (2018). Kun poliittinen korrektius katosi: Donald Trumpin vaalikampanjan retoriikka. Teoksessa Mari K. Niemi ja Topi Houni (toim.) *Media & populismi: työkaluja kriittiseen journalismiin*. Tampere: Vastapaino, 200-229.

Korhonen, Anu. (2013). Kiusan henki — Sukupuoli ja huumori uuden ajan alussa. Jyväskylä: Atena kustannus Oy.

Kuipers, Giseline. (2011). The politics of humour in the public sphere: Cartoons, power and modernity in the first transnational humour scandal. *European Journal of Cultural Studies* 14(1): 63–80.

Kuipers, Giseline. (2015). *Good Humor, Bad Taste: A Sociology of the Joke*. Berliini: De Gruyter Inc.

Manne, Kate. (2017). *Down Girl: The Logic of Misogyny*. New York: Oxford University Press.

Meriluoto, Taina M. (2021). Struggles over Expertise: Practices of Politicization and Depoliticization in Participatory Democracy, *Democratic theory: an interdisciplinary journal*, 8(1), 1-22.

Morreal, John. (2005). Humour and the conduct of politics. Teoksessa Sharon Lockyer & Michael Pickering (toim.) *Beyond a Joke: The Limits of Humour* (s. 65-80). Lontoo: Palgrave Macmillan.

Otonkorpi-Lehtoranta, Katri & Ylöstalo, Hanna (2015). Kokemuksia kokemuksista. Tutkimustiedon palauttaminen kentälle. Teoksessa Sanna Aaltonen & Riitta Högbäck (toim.) *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. Tampere: Tampere University Press, 221–245.

Otsri, Magi. (2020). You can't say that: The effects of group affiliation on moral condemnation in cases of group self-deprecation. *Language and Dialogue*, 10(3), 303-319.

Palonen, Kari. (2003). Four Times of Politics: Policy, Polity, Politicking, and Politicization. *Alternatives: Global, Local, Political*, 28(2), 171–186.

Povrzanović Frykman, Maja. (2020). Aistimuistot ja affektiivinen jatkuvuus humanitaarisen avun esineissä. Teoksessa Jenni Rinne, Anna Kajander ja Riina Haanpää (toim.) *Affektit ja tunteet kulttuurin tutkimuksessa*. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry, 31-66.

Puhakka, Sanna. (2007). *Naurettavaa politiikkaa - politiikan tuottaminen ja huumorin mekanismit tv-sarjassa Itse valtiaat*. [pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto]. Trepo-julkaisuarkisto. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-16750>

Rasmus, Linnea. (21.11.2019). Pirkka-Pekka Petelius pyytää anteeksi saamelaisia pilkkaavia sketsejään: "Olen valmis keskustelemaan myös muiden vähemmistöjen kanssa". Yle 2019. <https://yle.fi/uutiset/3-11079638> Viitattu 4.5.2023.

Ringblom, Lisa. (2022). "It is Just a Joke!" Informal Interaction and Gendered Processes Underground. *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 30(2), 94-107.

Sakari, Laura. (2021). *Nauru näkyväksi: Keskustelunanalyttinen tutkimus naurun tehtävistä kokousvuorovaikutuksessa*. [pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto]. Trepo-julkaisuarkisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202106246060>

Sakki, Inari & Castrén, Laura. (2022). Dehumanization through humour and conspiracies in online hate towards Chinese people during the COVID - 19 pandemic. *British Journal of Social Psychology*, 61(4), 1418-1438.

Samson, Andrea C. & Gross, James J. (2012). "Humour as Emotion Regulation: The Differential Consequences of Negative Versus Positive Humour." *Cognition and emotion* 26(2), 375–384.

Scheff, Thomas J. (2000). Shame and the Social Bond: A Sociological Theory. *Sociological Theory*, 18(1), 84–99.

Schuller, Kyla. (2018). *The biopolitics of feeling: race, sex, and science in the nineteenth century*. Durham: Duke University Press.

Sotkasiira, Tiina & Ryyänen, Sanna. (2022). (De-)Bordering by Laughter. What Can Different Kinds of Laughter Reveal About the Experiences of Everyday Bordering Among Asylum Seekers and Refugees? *Journal of Borderlands Studies*, 1-20.

Staunæs, Dorthe & Søndergaard, Marie. (2011). Intersectionality: A Theoretical Adjustment. Teoksessa Buikema, Rosemarie; Griffin, Gabrielle & Lykke, Nina

(toim.) Theories and Methodologies in Postgraduate Feminist Research. Researching Differently. New York: Routledge, 45–59.

Sulin, Elina. (10.11.2021). ”Tälläistä ei voi tehdä ilman ymmärrystä” — Sosiaalisessa mediassa kukoistaa nyt entistä rikkaampana ulkomaalaistaustaisten helsinkiläisten luoma kulttuuri. Helsingin Sanomat.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Weaver, Simon. (2010). The ‘Other’ Laughs Back: Humour and Resistance in Anti-racist Comedy. *Sociology*, 44(1), 31–48.

Willis, Ken. (2005). Merry Hell: Humour Competence and Social Incompetence. Teoksessa Sharon Lockyer & Michael Pickering (toim.) *Beyond a Joke: The Limits of Humour* (s. 128-147). Lontoo: Palgrave Macmillan.

Yle. (4.11.2021). Ylen ohjelmatoiminnan ja sisältöjen eettiset ohjeet (OTS). <https://yle.fi/aihe/s/ylen-ots> Viitattu 22.4.2023.

Yle. (01.03.2022). Yle on Suomen uutistoimijoiden ykkönen. <https://yle.fi/aihe/a/20-10002319> Viitattu 22.4.2023.

Zareff, Janne. (2020). Kuinka vallalle nauretaan: poliittinen satiiri suomalaisessa televisiossa. Helsinki: Gaudeamus.

LIITE 1: AINEISTONA OLLEET OHJELMAT

1. Hyvin sanottu Tampereella: Mille saa nauraa? Hyvin sanottu. Tv-ohjelma 12.6.2021. Yle Areena -verkkopalvelu. <https://areena.yle.fi/1-50830966> (Viitattu 1.4.2023)
2. Kuka saa nauraa ja mille? Perjantai. Tv-ohjelma 26.4.2019. Yle Areena -verkkopalvelu. <https://areena.yle.fi/1-4584622> (Viitattu 1.4.2023)
3. Kulttuuriykkönen: Älä naura! Somepoliisit asettavat huumorille rajat. Kulttuuriykkönen. Radio-ohjelma 20.4.2018. Yle Areena -verkkopalvelu. <https://areena.yle.fi/podcastit/1-4377537> (Viitattu 1.4.2023)
4. Mille nykyään saa nauraa? Roman Schatzin Maamme-kirja. Radio-ohjelma 1.4.2019. Yle Areena -verkkopalvelu. <https://areena.yle.fi/podcastit/1-50067062> (Viitattu 1.4.2023)
5. "Mieskoomikoiden roisi läppä sulkee ulos – mutten edes halua mukaan". Naisasiatoimisto Kaartamo & Tapanainen. Radio-ohjelma 22.9.2021. Yle Areena -verkkopalvelu. <https://areena.yle.fi/podcastit/1-50930838> (Viitattu 1.4.2023)
6. Mille saa nauraa –uusi huumori somessa. Kioski Tubecon 2018. Video 18.8.2018. Yle Areena -verkkopalvelu. <https://areena.yle.fi/1-50006354> (Viitattu 1.4.2023)
7. Saako uskonnolle nauraa? Horisontti. Radio-ohjelma 29.4.2018. Yle Areena -verkkopalvelu. <https://arenan.yle.fi/poddar/1-4380474> (Viitattu 1.4.2023)
8. Saako vammaiselle nauraa? Vammaiskultti. Radio-ohjelma 27.1.2020. Yle Areena -verkkopalvelu. <https://areena.yle.fi/podcastit/1-50419696> (Viitattu 1.4.2023)

LIITE 2: LITTEROINTIMERKIT

,	Lyhyt tauko puheessa
-	Puheenvuoro jää kesken
(hp)	Hiljaista puhetta
(ep)	Epäselvää puhetta
(h)	Henkäys sisäänpäin
(hh)	Henkäys ulospäin, huokaus
[sana]	Päällekkäistä puhetta
<u>alleviivaus</u>	Painollinen sana tai jakso
alleviivaus ja boldaus	Erityisen painollinen sana tai jakso
(sulkeet)	Litteroijan kommentti
<i>kursivointi</i> (sulkeet)	Litteroijan kommentti, joka koskee kursivoitua tekstiä
- -	Poistettu sana, lause tai puheenvuoro välistä